

NUR

ČASOPIS ZA KULTURU I ISLAMSKE TEME
VOL 36 • No 83/84 • GODINA 2023
UDC 008+297 • ISSN 1450-555X
www.iran.re

IRAN NA DLANU

TURISTIČKE DESTINACIJE
ISTORIJSKE I KULTURNE ZNAMENITOSTI
PRIRODNE LEPOTE

83/84

SADRŽAJ

- 2 Reč urednika
- 3 Reč autora
- 5 Znamenitosti Irana
- 37 Pokrajina Alborz
- 45 Pokrajina Ardabil
- 53 Pokrajina Bušehr
- 59 Pokrajina Čahar Mahal i Bahtijari
- 65 Pokrajina Fars
- 85 Pokrajina Gilan
- 97 Pokrajina Golestan
- 105 Pokrajina Hamadan
- 115 Pokrajina Hormozgan
- 125 Pokrajina Huzestan
- 133 Pokrajina Ilam
- 139 Pokrajina Isfahan
- 163 Pokrajina Istočni Azerbejdžan
- 177 Pokrajina Jazd
- 193 Pokrajina Kazvin
- 203 Pokrajina Kerman
- 217 Pokrajina Kermanšah
- 223 Pokrajina Kom
- 229 Pokrajina Mazandaran
- 237 Pokrajina Razavi Horasan
- 253 Pokrajina Teheran
- 287 Pokrajina Zapadni Azerbejdžan
- 297 Ostale iranske pokrajine
Južni Horasan, Kohgiluje i Bujer-Ahmad,
Kurdistan, Lorestan, Markazi, Semnan, Severni
Horasan, Sistan i Balučistan, Zandžan

Glavni i odgovorni urednik

Amir Purpežšk

Urednik

Aleksandar Dragović
nur@iran.rs

Lektura i korektura

Mirjana Abdoli

Tehnički i likovni urednik

Mario Lampić

Štampa

Službeni glasnik, Beograd

Časopis izlazi dva puta godišnje
u izdanju Kulturnog centra
Islamske Republike Irana.

Mišljenja i gledišta izneta u
objavljenim člancima ovog časopisa
ne moraju da predstavljaju
gledišta Kulturnog centra
Islamske Republike Irana.

Objavljivanje članaka i
ilustracija dozvoljeno je sa
obaveznom navođenjem
izvora. NUR toplo dočekuje
mišljenja i gledišta svojih
čitalaca.

Adresa redakcije

Časopis NUR
Poštanski fah 431
11001 Beograd, Srbija
Tel: 011/2660-386; 011/367-2564
Fax: 011/2666-980
E-mail: nur@iran.rs

*Šarene planine Aladaglar kod grada
Mahnešana, pokrajina Zandžan*

*Noćno nebo iznad pustinje
Mesr, pokrajina Isfahan*

*Zelena brda Turkmenske
Sahre, pokrajina Golestan*

Dodir pustinje i Omanskog mora – mesto Darak, pokrajina Sistan i Balučistan

Ledena pećina Jah Morad, pokrajina Alborz

Slano jezero (Hoze Soltan), pokrajina Kom

Reč urednika

Sa svojom bogatom kulturom, drevnom civilizacijom i briljantnom istorijom, Iran je od najdavnijih vremena pa sve do danas bio i ostao čudesna zemlja. Kultura Irana iskusi je vekove znanja, mudrosti, različitih tradicija i običaja, a iranski narod, kroz čitavu svoju istoriju, bio je njen graditelj i zaštitnik. Istorija nas uči da su mnogi narodi prisilno nametali svoju kulturu drugima. Ona nas, takođe, uči i to da je na osvajanje, poput Grka i Mongola, uticala iranska kultura.

Iran je po klimatskoj i biološkoj raznovrsnosti među prvih pet, a po kulturno-istorijskim i turističkim atrakcijama spada među prvih deset zemalja u svetu. Ono po čemu se izdvaja, a što mu daje poseban turistički značaj, jeste njegova geografija koju karakterišu visoki planinski venci, visoravni i ravnice, pustinjska područja, reke i jezera. Zahvaljujući tome, u bilo kojem delu godine u svakoj njegovoj oblasti vlada jedno od četiri godišnja doba. Persijski zaliv i Omansko more zimi su pogodni za plivanje i skijanje na vodi, u isto vreme planine na severu i zapadu pružaju užitek u zimskim sportovima, dok se mnogi priobalni gradovi Kaspijskog jezera mogu pohvaliti prijatnom prolećnom klimom.

U Iranu ukupno postoji oko 75 jezika i dijalekata, a najveće jezičke grupe čine jezici kao što su persijski, azerbejdžanski turski, kurdski, turkmenski, gilaki, mazandarani, haladži, taleši, lori, bahtijari, arapski, balučki, laki, dejlami, tati, jermenski, asirski, mandejski, gruzijski, hebrejski, haldejski itd. Uprkos nekim kulturološkim i lingvističkim razlikama, sve iranske etničke grupe koje danas žive u Iranu imaju zajednički genetski koren, koji seže u period od pre deset do jedanaest hiljada godina, i najstariju populaciju koja je nastanjivala jugozapadne oblasti Iranske visoravni.

Kulturni centar Islamske Republike Iran u Srbiji ima čast što je, posvećivanjem ovog broja časopisa *Nur* turističkim znamenitostima Irana, u mogućnosti da srpskim čitaocima i ljubiteljima iranske kulture pruži korisna i zanimljiva saznanja o kulturno-istorijskim atrakcijama ove ogromne zemlje.

U tom smislu, za svaku pohvalu su napori i zalaganje gospodina Aleksandra Dragovića, autora ovog tematskog broja, čiji je rad na prikupljanju građe i pisanju trajao više od godinu dana. Nadamo se da će ovaj trud probuditi interes i želju kod naših dragih čitalaca i ohrabriti ih da posete Iran, jer Iran i njegove lepote nisu za čitanje i slušanje, već ih treba videti.

Amir Purpezešk
ataše za kulturu
Ambasade IR Iran u Beogradu

Reč autora

Ovaj broj časopisa *Nur* posvetili smo različitim znamenitostima Irana, temi koja do sada nije bila obrađena na našim prostorima. Osim uobičajenih turističkih odredišta, koja su uglavnom koncentrisana oko glavnih turističkih centara, temat „Iran na dlanu“ po prvi put predstavlja i manje poznate lokalitete, istoriju, običaje i druge zanimljivosti sa područja tridesetjedne iranske pokrajine. Pored monumentalnih i u svetskim okvirima poznatih spomenika iz starog veka, kao i građevina iz islamskog razdoblja sa imponirajućom arhitekturom u obliku palata, džamija, dvoraca, karavansaraja, bazara i utvrđenja, na prostoru današnjeg Irana krije se i čitav svet netaknute i raznovrsne prirode. Impresivni planinski vrhovi privlačni su za planinare, nepregledne pustinje pružaju jedinstven doživljaj fotografisanja noćnog neba, a poklonicima avantura i ljubiteljima prirode pruža se mogućnost istraživanja skrivenih kanjona, pećina, visokih litica, nacionalnih parkova i zaštićenih područja. Zahvaljujući tome, Iran je zemlja koja danas slovi za jednu od najboljih turističkih destinacija na svetu. U ovoj kolevci civilizacije staroj 7.000 godina vlada čarobna atmosfera u kojoj se prepliću mistični i egzotični mirisi Istoka, a iz hiljadama godina uobličavane kulture koju je iznedrila isijava moćna svetlost davnih vremena. Nije nimalo čudno što drevni Isfahan nosi naziv „polovina sveta“, niti je moguće govoriti o Iranu, a ne pomenuti Mašhad i Kom, iz kojih zrači filozofija gnoze neprolazne dubine, gde se još neguje tradicionalna učenost.

Teheran, danas megapolis, uvek zagledan prema snežnom vrhu Damavand, sa koga je narodni junak Araš, da bi obeležio granice Persije, odapeo strelu koja je daleko odletela, jer je njen let pomagao jedan anđeo, Imamova džamija u Isfahanu, koja sa svojim mozaicima, plavim pločicama i savršenim proporcijama čini elegantan, vizuelno očaravajući spomenik pod zaštitom Uneska, palata Golestan, čiji prekrasan interijer i izuzetna arhitektura predstavljaju pravi praznik za oči, ili mistični pustinjski grad Jazd, jedan od najstarijih na svetu i važno središte persijske umetnosti i arhitekture u blizini Puta svile, samo su neke od destinacija koje Iran čine jedinstvenom i izuzetnom turističkom i kulturološkom atrakcijom. Iran je sve to, ali i mnogo više. Nadamo se da se bar deo toga može otkriti na stranama novog izdanja časopisa *Nur*.

Aleksandar Dragović

فهرست مطالب

نشریه نور شماره ۸۳/۸۴

۱۴۰۲

۲ / مقدمه	۱۷۷ / یزد
۵ / جاذبه های ایران	۱۹۳ / قزوین
۳۷ / البرز	۲۰۳ / کرمان
۴۵ / اردبیل	۲۱۷ / کرمانشاه
۵۳ / بوشهر	۲۲۳ / قم
۵۹ / چهارمحال و بختیاری	۲۲۹ / مازندران
۶۵ / فارس	۲۳۷ / خراسان رضوی
۸۵ / گیلان	۲۵۳ / تهران
۹۷ / گلستان	۲۸۷ / آذربایجان غربی
۱۰۵ / همدان	۲۹۷ / سایر استان های ایران
۱۱۵ / هرمزگان	خراسان جنوبی، کهگیلویه و بویراحمد،
۱۲۵ / خوزستان	کردستان، لرستان، مرکزی،
۱۳۳ / ایلام	سمنان، خراسان شمالی،
۱۳۹ / اصفهان	سیستان و بلوچستان، زنجان
۱۶۳ / آذربایجان شرقی	

نشریه فرهنگی، اسلامی نور

• مدیر مسئول: امیر پورپزشک، رایزن فرهنگی سفارت ج.ا. ایران در بلغراد • سر دبیر: آکساندر دراگوویچ •
ویراستار: میریانا عبدلی • صفحه بندی و آماده سازی برای چاپ: ماریو لامپیچ • چاپخانه: اسلوزینی گلاسینیک
• مطالب نشریه نور لزوماً نظر نمایندگی فرهنگی ج.ا. ایران در بلغراد نیست • اقتباس مقاله ها و تصاویر با ذکر منبع
مجاز می باشد • آدرس: صربستان، بلغراد، خیابان زننووگ یوناکا ۸ • تلفن: ۳۶۷۲۵۶۴ و ۳۸۶-۲۶۶۰۳۸۱-۳۸۱+
• نمابر: ۳۸۱-۲۶۶۶۹۸۰+ • پست الکترونیکی: nur@iran.rs

Znamenitosti Irana

Geografski položaj Irana

Iran je smešten u jugozapadnoj Aziji na strateškom raskršću između zapadnog i istočnog sveta i zauzima površinu od 1,648 miliona kvadratnih kilometara. Graniči se sa Irakom, Turskom, Jermenijom, Azerbejdžanom, Turkmenistanom, Pakistanom i Afganistanom. Na jugu izlazi na Omanski i Persijski zaliv, preko kojih ima granice sa

Kuvajtom, Saudijskom Arabijom, Bahreinom, Katarom, Omanom i Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Ukupna dužina iranske granice iznosi 7880 kilometara, od čega kopnene granice zauzimaju dužinu od 5440, a obalne od 2440 kilometara. Na Kaspijsko jezero izlazi u dužini od 940 kilometara. Glavni grad Irana je Teheran.

Klima

Veći deo Irana ima aridnu klimu. Topla pustinjska klima sa veoma žarkim suvim letima i toplim zimama, karakteristična za Ahvaz i Jazd, rasprostranjena je i duž Persijskog i Omanskog zaliva, u pustinji Dašte Lut i nižim delovima pustinje Dašte Kavir. Na većim nadmorskim visinama pustinje Dašte Kavir u kišnoj senci, koja nastaje u zavetrini planinskog venca Alborz i masiva Sahand, vlada hladna pustinjska klima sa toplim letima i hladnim zimama. Ovaj tip klime prisutan je u Isfahanu i Kermanu. Podnožje planinskog venca Zagros ima toplu stepsku klimu, koja sa porastom nadmorske visine prelazi u hladnu stepsku klimu, koja je prisutna i na severozapadu zemlje. Teheran i Mašhad takođe imaju hladnu stepsku klimu. Kontinentalna klima prisutna je u Ardebilu, Hamadanu, Tabrizu i Urumiji. Na južnoj obali Kaspijskog mora je prijatna vlažna suptropska klima.

Planine i reke

Iran je pretežno planinska zemlja, a samo su obale Kaspijskog mora, Persijskog i Omanskog zaliva oivičene nizijama. Najveći deo zauzima veliki centralni plato sa prosečnom nadmorskom visinom od 1200 metara. Preseca ga nekoliko planinskih venaca i basena formiranih između njih. Sever Irana oivičava venac Alborz, sa najvišim vrhom uspavanog vulkana Damavandom (5671 metara) i masivom Tahte Sulejman, sa vrhom Alam Kuh (4850 metara). Na severozapadu su ugašeni vulkani Sabalan (4811 metara) i masiv Sahand, sa vrhom Kamal (3707 metara); od zapada ka jugu proteže se venac Zagros, sa najvišom planinom Dena i vrhom Kaš Mastan (4409 metara). Na jugoistoku su Balučistanske planine, među kojima je najviši aktivni vulkan Taftan na visini od 3941 metara. U samom srcu Irana nalaze se Karkaske planine, sa istoimenim najvišim vrhom (3895 metara).

Severna strana planine Dena

Sa severne strane planinskog venca Alborz teku reke ka Kaspijskom moru, a najvažnije među njima su Aras, Sefid Rud, Čalus, Haraz, Se Hezar, Babol, Talar, Tajan, Gorgan, Atrak, Karasu i Neka. Sa južne strane planinskog venca Zagros reke teku ka Persijskom i Omanskom zalivu. Najznačajnija od njih je Arvand Rud (*Šat el Arab*),

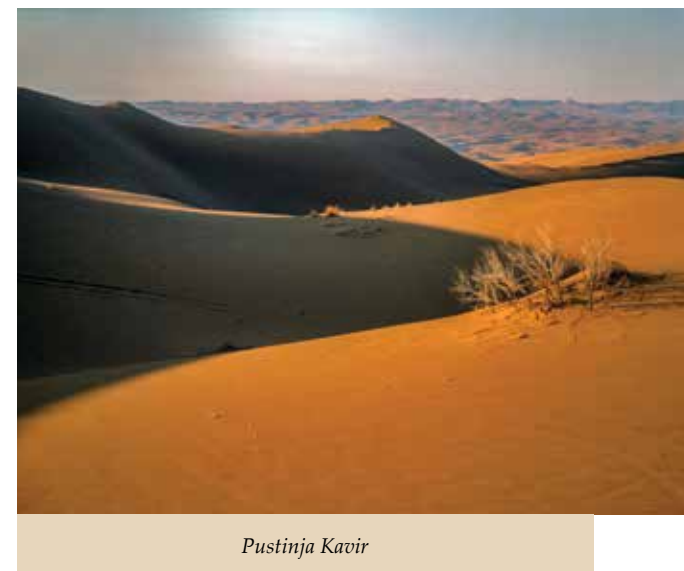
koja nastaje spajanjem Eufrata i Tigra, a preko delte se uliva u persijski zaliv, čineći jednim delom granicu između Iraka i Irana. Karun, pritoka Arvand Ruda, ima najveći proticaj vode i jedina je plovna reka u zemlji. Spajanjem Šapura i Dalakija, u blizini Bušehra, nastaje reka Hele, koja se uliva u Persijski zaliv, gde formira deltu i brojna vlažna staništa. Slana reka Šur protiče kroz pustinju Lut i uliva se u Hormoški moreuz.

Reka Arvand Rud (Horamšar, pokrajina Huzestan)

Pustinje

Prostrane iranske pustinje protežu se sa severozapada, od Teherana i Koma, preko centralne visoravni ka jugoistoku. Prosečna nadmorska visina pustinja je 1000 metara. Pokrivajući skoro 77.600 kvadratnih kilometara, okružena planinskim vencima Alborz i Zagros. Dašte Kavir je najveća pustinja. U njoj postoji nekoliko sezonskih jezera i močvara koja se napajaju od retkih padavina. Druga po veličini je pustinja Dašte Lut, koja zauzima oko 10 odsto teritorije Irana. Izuzetne formacije eolskog *jardanga*, velike peščane vaze, slano jezero, crna vulkanska lava i impozantne peščane dine predstavljaju neke od čudesnih geoloških atrakcija Luta. U pustinji Mesr nalazi se Hur, najveće sezonsko slano jezero u Iranu, iz koga je od davnina vađena so. Osim nekih nomadskih plemena, koja nastanjuju pustinje oko gradova Jazda i Kermana, ove oblasti su nenaseljene.

Pustinja Kavir

Jezera

Najveće slano jezero u Iranu jeste Urumije. U ovom jezeru nalazilo se 102 ostrva, ali su se, usled isparavanja i smanjenja nivoa vode, pretvorila u poluostrvo na istočnoj obali. Jezero Namak, koje napaja reka Kom, zauzima površinu od 1800 kvadratnih kilometara, ali, usled isparavanja, vode ima na površini od samo jednog kvadratnog kilometra, a njena dubina ne prelazi jedan metar. Moharlu jezero napaja povremena reka; sredinom leta, usled velikog isparavanja i povećanog saliniteta, dolazi do cvetanja algi i njegova voda poprima crvenu boju.

Ipak, najveći značaj ima Kaspijsko jezero, na koje Iran izlazi svojim severnim delom. Sa površinom od 372.000 kvadratnih kilometara, najveće je jezero na svetu. Bogato je školjkama i ribom, naročito jesetrom, od čije se ikre dobija kavijar vrhunskog kvaliteta. Kaspijsko jezero predstavlja značajnu sponu između Irana i ostalih prekaspiskih zemalja. Najvažnije luke na kaspijskoj obali jesu Bandar Anzali, Nošahr i Bandar Torkman.

Slatkovodna jezera su veoma retka u Iranu. Neka od njih su Ulmagol, na granici sa Turkmenistanom, i jezero Zreber, na planinskom vencu Zagros.

Kaspijsko jezero (satelitski snimak)

Persijski zaliv

Persijski zaliv je uski marginalni deo Indijskog okeana koji leži između Arabijskog poluostrva i jugozapadnog Irana, tačnije, od delte Arvand Ruda do moreuza Hormoz, koji ga povezuje sa Omanskim zalivom i omogućava pomorske veze sa ostalim delovima sveta. Zaliv je dug 990 kilometara, dok se njegova širina kreće od 338 kilometara do 55 kilometara u moreuzu Hormoz. Najznačajnije luke zaliva su Abadan, Bušehr i Bander Abas. Najveća iranska ostrva, Kešm, Kiš, Lavan, Hormoz, Farur Bozorg, Farsi, Karg (iranski naftni termina) i Abu Musa, nalaze se pretežno u Persijskom zalivu i moreuzu Hormoz.

Do otkrića nafte u Iranu, 1908. godine, područje Persijskog zaliva bilo je značajno samo zbog ribolova, uzgajanja bisera, izrade platana za brodska jedra i asura od trske, uzgajanja kamila i urminih palmi. Danas ovi tradicionalni proizvodi polako nestaju, a ekonomijom regiona dominira eksploatacija nafte.

Persijski zaliv noću (satelitski snimak)

Biljni svet Irana

Više od jedne desetine iranske teritorije je pod šumama, a najviše ih je na planinskim padinama što se uzdižu iznad Kaspijskog jezera. Od vrsta preovlađuju hrast, jasen, brest i čempres. Na predelima iranske visoravni koji su bogatiji vodom rastu žbunaste vrste hrasta, a meštani podižu voćnjake i plantaže platana, topola, vrba, oraha, bukve, javora i duda. Na proleće ozelenelene pašnjaci, ali ubrzo ih letnje sunce pretvara u suhu travu. Glavni tipovi šuma u Iranu su kaspijske šume severnog područja (33.000 kvadratnih kilometara), krečnjačke planinske šume u severoistočnim oblastima (šume kleka, 13.000 kvadratnih kilometara), šume pistača u istočnim, južnim i jugoistočnim oblastima (26.000 kvadratnih kilometara), hrastove šume u centralnom i zapadnom području (100.000 kvadratnih kilometara), žbunasto rastinje okruga Dašte Kavir, u centralnom i severoistočnom delu zemlje (10.000 kvadratnih kilometara), i subtropske šume (*Hara*) duž južne obale (5.000 kvadratnih kilometara).

Hrastova šuma (pokrajina Ilam)

Autohtone biljne vrste

Izrazite geografske lokacije na prostoru koji se pruža od visokih planina Zagros i Alborz do polusušnih i sušnih delova zemlje omogućile su rast raznih biljnih vrsta. U Iranu ih je identifikovano više od 10.000, od kojih se neke, kao što je podvrsta poljskog bresta (*Ulmus minor Boissieri*) i parocija, ili persijsko gvozdeno drvo (*Parrotia persica*), mogu naći samo unutar granica Irana. Od pet florističkih regiona Irana, parocija se od prirode javlja samo u jednom, Hirkaniji, odnosno pokrajina Gilan, Mazandaran i Golestan na severu zemlje, južno od Kaspijskog jezera. U druge autohtone vrste spadaju biljka *malo perje* ili *patuljasta svilina* (*Zostera noltii*), vodena biljna vrsta iz porodice vогоvki rasprostranjena istočnim Atlantikom, Baltičkim morem, Sredozemljem, Kaspijskim morem i Aralskim jezerom, zatim *crna udika* (*Viburnum lantana*), grmolika biljka sa trnovitim izdancima, visine 3–5 metara, *šrenkova lala* (*Tulipa schrenkii*), vrsta lala iz porodice *Liliaceae* koja ima širok spektar staništa, od Irana do Kazahstana, Ukrajine, Sibira i Rusije. Zastupljene su još i *indijsko ružino drvo* (*Dalbergia sissoo*) i *lužarka* (*Sternbergia lutea*).

Parocija ili persijsko gvozdeno drvo

Životinjski svet Irana

Iran je stanište brojnih životinjskih vrsta koje žive u šumama, na stenovitim planinama, na obalama reka i u pustinjama. U mnogim regionima zemlje žive retke vrste, kao što su azijski gepard, gušava gazela, kaspijski jelen, persijski karakal, velika morska kornjača i kaspijska foka, od kojih su neke veoma retke i ugrožene vrste. Tokom nekoliko meseci u Iranu utočište pronalaze brojne ptice selice, koje dolaze iz Sibira, Rusije i drugih zemalja u regionu.

Persijski gepard

Azijski gepard (*Acinonyx jubatus venaticus*), koji se još naziva i persijski ili iranski gepard, u popularnoj kulturi poznatiji pod nazivom *čita*, živi u zaštićenim područjima u istočno-centralnom, sušnom regionu zemlje i simbol je nacionalnog ponosa u Iranu. Zbog gubitka prirodnog staništa, smanjenja lovišta, nedostatka genske raznolikosti i zbog uticaja ljudskog faktora, danas je persijski gepard kritično ugrožena vrsta koja se nalazi pred izumiranjem.

Januara 2022. godine iransko Odeljenje za životnu sredinu procenilo je da je u Iranu ostalo samo 12 jedinki ove vrste – devet mužjaka i tri ženke. Država je pokrenula program zaštite azijskog geparda, a ovaj program podržale su Ujedinjene nacije.

Životinjski svet Irana obuhvata 34 vrste slepih miševa i vrste kao što su indijski sivi mungos, mali indijski mungos, šakal, indijski vuk, lisica, prugasta hijena, leopard, evro-azijski ili šumski ris, mrki medved i azijski crni medved. U vrste kopitara i papkara spadaju divlja svinja, urijal, jermenski muflon, crveni jelen i džejran (gušava gazela). Domaće kopitare i papkare predstavljaju ovce, koze, goveda, konj, vođeni bivo, magarac i kamila. U Iranu, takođe, žive različite vrste ptica, poput fazana, jarebica, roda, orlova i sokola. U ugrožene ptičje vrste na području Irana spadaju sibirski ždral i egipatski lešinar.

Iranska pustinska kreja (*Podoces pleskei*), ili Pleskeova zemna kreja, ptica iz porodice vrana, jedina je endemska vrsta ptice koja živi u Iranu. Nazvana je po ruskom zoologu Teodoru Pleskeu, dok njeno ime na persijskom – *zage-bur* – znači plava vrana. Iranska pustinska kreja naseljava pustinska i polupustinska područja iranske visoravni, iako se njeno stanište širi i na jugo-istok, do iransko-pakistanske granice. Hrani se na tlu, u parovima ili malim jatima. Oglašava se, obično u rano jutro, visokim, neprijatnim, kreštavim notama, uporedivim sa zvukom škripe noktiju na školskoj tabli.

Politički sistem Irana

Politički sistem Irana predstavlja sinkretički sistem u kome su spojena islamska teokratija i nadgledana demokratija, a zasnovan je na Ustavu iz 1979. godine.

Vrhovni vođa, ili „čuvar revolucije“, neprikosnoveni je državni i verski vođa, zadužen za nadgledanje opšte politike zemlje. On je i vrhovni komandant oružanih snaga. Vođu revolucije bira skupština stručnjaka na neodređeno vreme.

Ruhollah Musavi Homeini (1902–1989) – Ajatolah Homeini, osnivač Islamske Republike Iran i politički i duhovni vođa od islamske revolucije 1979. do smrti

Ajatolah Ali Hamenei, aktuelni vrhovni vođa Irana

Iransku nacionalnu zastavu čine tri boje – zelena na vrhu, bela u sredini i crvena na dnu, sa grbom republike u sredini. Zelena traka predstavlja rast i razvoj i to je boja povezana sa potomstvom islamskog verovesnika. Bela boja simbolizuje mir, a crvena spremnost svakog Iranca da prolije krv za svoju otadžbinu. Zelena i crvena traka su oivičene sloganom *Alahu Akbar* (Bog je veliki!), koji se ponavlja jedanaest puta.

Grb Islamske Republike Iran predstavlja kaligrafsku kompoziciju reči *Allah* i slogana „*La ilahe illa-Allah*“ (Nema boga do Allaha).

Posle vrhovnog vođe, najvažniju ulogu u političkom sistemu Irana ima predsednik države, nosilac izvršne vlasti, izabran na izborima na četvorogodišnji mandat, koji se može jednom obnoviti. Predsednik bira i nadzire savet ministara, kontroliše rad vlade, kreira državnu politiku i predstavlja je skupštini. U radu mu pomaže 10 potpredsednika, kao i kabinet, koji sačinjava 22 člana.

Zakonodavnu vlast obavlja jednodomni parlament – Iransko-islamska savetodavna skupština (*Madžles*), sačinjena od 290 poslanika, koji se biraju na period od četiri godine. Parlament proglašava zakone, određuje budžet, ratifikuje međunarodne ugovore i obavlja druge dužnosti od državnog interesa.

Iranski parlament, čiji zvanični naziv je Iransko-islamska savetodavna skupština (Madžles)

Članstvo Irana u međunarodnim organizacijama

Iran je jedan od članica osnivača Ujedinjenih nacija, Organizacije zemalja izvoznica nafte (OPEC), Organizacije za ekonomsku saradnju (ECO), Pokreta nesvrstanih, Organizacije za islamsku saradnju (OIC), i ključna regionalna sila sa velikim rezervama fosilnih goriva, koji uključuje najveće zalihe prirodnog gasa, i četvrte potvrđene zalihe nafte u svetu.

Vizni režim i pravila vezana za boravak u Iranu

Za nosioce diplomatskih i službenih pasoša iranska viza nije potrebna za boravak do 30 dana, dok je za obične pasoše i druge putne isprave neophodna. Takođe, viza je potrebna i za nosioca putnog lista u tranzitu. Preporučuje se posedovanje polise putnog zdravstvenog osiguranja.

Lokalna valuta je *rijal* (IRR). Cene se iskazuju kako u rijalima (zvanična valuta), tako i u *tomanima*, koje domaće stanovništvo češće koristi prilikom novčanih transakcija (1 toman = 10 rijala). Ne postoji mogućnost korišćenja stranih platnih kartica. Promena novca obavlja se isključivo u menjačnicama. Novac može da se menja i u hotelima u kojima se odseda.

Iran je islamska zemlja u kojoj važe striktni zakoni islamskog prava. Žena mora da ima pokrivenu glavu, ali ne mora čitava kosa da bude pokrivena. Žene ne nose kratke rukave, već obavezno mantile, zimi zimske, a leti letnje. Šminka se slobodno koristi, uključujući i lakiranje noktiju. Kodeks ponašanja zabranjuje rukovanje sa ženama, ali se to danas sprovodi samo u institucijama, dok se na drugim mestima muškarci i žene slobodno pozdravljaju. Za muškarce ne postoje zabrane u oblačenju, sem što ne treba nositi kratke pantalone, osim na ostrvima gde je to uobičajeno. Tokom meseca ramazana – posta, nije dozvoljeno jesti, piti, niti pušiti na javnim mestima, ali postoje brojni hoteli u kojima je sve to dozvoljeno. Dozvoljeno je i u slučaju da se osoba nalazi na putu. U metrou postoje posebni vagoni za žene, a u autobusima odvojeni delovi.

Administrativna podela Irana

Iranske pokrajine

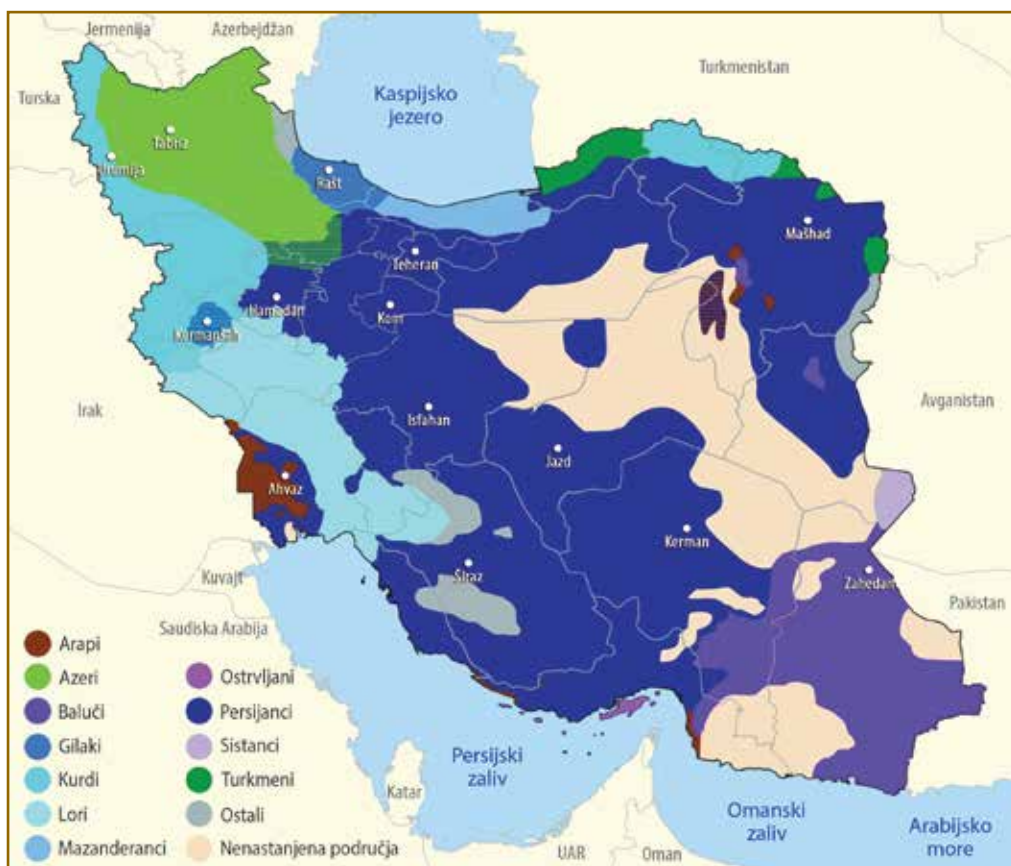
1 Alborz	11 Ilam	21 Kurdistan
2 Ardabil	12 Isfahan	22 Lorestan
3 Bušehr	13 Istočni Azerbejdžan	23 Markazi
4 Čahar Mahal i Bahtijari	14 Jazd	24 Mazandaran
5 Fars	15 Južni Horasan	25 Razavi Horasan
6 Gilan	16 Kazvin	26 Semnan
7 Golestan	17 Kerman	27 Severni Horasan
8 Hamadan	18 Kermanshah	28 Sistan i Balučistan
9 Hormozgan	19 Kohgiluje i Bujer-Ahmad	29 Teheran
10 Huzestan	20 Kom	30 Zandžan
		31 Zapadni Azerbejdžan

Pokrajinama se upravlja iz lokalnog centra, obično najvećeg grada. Upravnici pokrajina su guverneri koje postavlja Ministarstvo unutrašnjih poslova, a odobrava vlada.

Stanovništvo Irana

Iran je multinacionalna država u kojoj brojne nacionalne manjine i etničke grupe, kao i religije, stvaraju živopisan mozaik jezika, kultura i običaja. Iranski ustav ovim zajednicama garantuje sva društvena, kulturna i politička prava.

Prema posljednjem popisu iz 2008. godine, Iran je imao 81.160.000 stanovnika. Najveći broj stanovništva su Persijanci (51%). Ostalo stanovništvo predstavljaju Azeri – iranski Turci (24%), Gilaki i Mazanderanci (8%), Kurdi (7%), Arapi (3%), Balučistanci (2%), Turkmeni (2%), Jermeni i Asirci (0,7%). U Iranu živi oko 1,5 miliona pripadnika raznih nomadskih plemena, od kojih su važnija Kučan, Kaškai, Šahsavan, Afsari, Bahtijari, Gilaki i Mazanderanci (8% stanovništva Irana). Najveći deo stanovništva su muslimani (oko 98,5%) i to uglavnom šiiti (89%), dok sunitima pripada nešto manje od 10% stanovništva. Osnovnu hrišćansku zajednicu čine Asirci i Jermeni, zajedno sa ruskom i grčkom pravoslavnom zajednicom. Od pripadnika ostalih religija ima zoroastrijanaca (0,1%) i Jevreja (0,3%).

Službeni jezik u Iranu jeste persijski, tj. farski. Osim persijskog i njegovih dijalekata, kojim govori 58 odsto stanovništva, u Iranu se govori i turski sa dijalektima (26%), kurdski (9%), lorski (2%), arapski (2%), balučki (1%). Ostali jezici zastupljeni u Iranu,

ne računajući turski i arapski, računaju se iz iranske jezičke grupe, kao što su baluči, kurdski i lori. Jermenska etnička zajednica zadržala je svoje raznovrsno nasleđe, a uz njega i svoj indoevropski jezički identitet i jermenski jezik.

Istorija

Istorija Irana, jedna od najstarijih zemalja na svetu, proteže se na više hiljada godina i obuhvata veliki broj civilizacija koje su postojale na širem prostoru Iranske visoravni.

Stari vek

Prva istorijski zabeležena civilizacija na području današnjeg Irana bio je Elam, nastala u 4. milenijumu pre nove ere, čije se središte, grad Suza (Šuš), nalazio u današnjem Huzestanu, na granici sa nekadašnjom Mesopotamijom.

U drugom milenijumu pre nove ere na Iransku visoravan dolaze iranski narodi iz središnje Azije.

Sredinom 7. veka p. n. e. Medijci okupljeni u plemenima na severu i severozapadu zemlje postaju samostalna regionalna sila koja 673. godine u Ekbatanu osniva prestonicu. U savezu sa Vaviloncima 612. godine p. n. e. oni zauzimaju Ninivu i oslobađaju se Asiraca.

Ahemenidi

Godine 559. p. n. e., pod vlašću Kira, kasnije nazvanog Veliki, dolazi do ujedinjenja Medijaca i Persijanaca, čime otpočinje period prvog svetskog carstva, Ahemenidskog carstva. U razdoblju od 550. do 520. godine p. n. e., Ahemenidi su pripojili svom carstvu većinu tada poznatog sveta i držali teritorije koje se danas obuhvataju Iran, Irak, Jermeniju, Avganistan, Tursku, Bugarsku, Grčku, Egipat, Siriju, Indiju/Pakistan, Jordan, Izrael/Palestinu, Liban, Arabiju i Libiju. Persijsko carstvo, čuveno po svom legendarnom bogatstvu i moći, bilo je najveće carstvo koje je svet do tada video, prvo svetsko carstvo koje je uključivalo „mnoge narode mnogih jezika”. Ahemenidi su, takođe, izgradili važne gradove, kao što su Pasargad, Persepolis, Suza i Ekbatan, i bili izvanredni upravitelji i pokrovitelji monumentalne arhitekture i umetnosti.

Protoelamitska ploča (Luvr, Pariz)

Ostaci Dvorane za prijem (Apadana) u Pasargadu

Podanici Ahemenidskog carstva

Kraj Ahemenidskog carstva označio je osvajачki pohod Aleksandra Makedonskog, koji je 330. godine p. n. e., u vreme vladavine Kserksa I, opljačkao i zapalio Persepolis.

Seleukidi

Ubrzo nakon toga Seleuk I Nikator, oficir u vojsci Aleksandra Makedonskog, osniva Seleukidsko Carstvo (od 312. do 63. godine p. n. e.), koje je na vrhuncu teritorijalne rasprostranjenosti obuhvatalo Malu Aziju, Levant, Persiju, delove srednje Azije (današnji Turkmenistan i Pamir) i dolinu reke Ind. U to vreme, sa severoistoka sve češće nadiru Parćani, savez plemena koja govore persijski jezik. Vođeni svojim velikim vođom Mitridatom I oni izbacuju Seleukide sa iranskih područja i tokom sledećih tri i po veka predstavljaju glavnu političku silu na starom Bliskom istoku i glavnog suparnika Rimskom Carstvu. U vreme Parćana granice carstva proširene su do reke Oksus (Amu-Darja), čime su Parćani postali susedi Kine. To je period uspostavljanja intenzivnih trgovinskih veza sa Kinom i kineski carevi slali su svoje ambasadore na parćanski dvor. Tako je nastala stalna trgovinska ruta između Istoka i Zapada, koja će kasnije biti nazvana Put svile. Godine 224. Parćane je zamenila nova persijska dinastija, Sasanidi.

Kovanica sa likom Seleuka I Nikatora, osnivača dinastije Seleukida

Sasanidi

Kralj Ardašir, osnivač viševjekovnog Sasanidskog carstva (vladao Persijom od 224. do 241. godine), ustoličio se za vrhovnog vladara Persije 226. godine u Ktesifonu, dve godine nakon što je porazio poslednjeg cara parćanske dinastije, Artabana V. Njegov sin Šapur I (241–272) nastavio je ekspanziju započetu tokom vladavine svoga oca. Sasanidi su proširili vlast na prostrano područje od Kaspijskog jezera do Persijskog zaliva, od gornjeg Eufrata i Tigris do Taškenta i Pešavara. Sasanidi su učvrstili unutrašnju državnu organizaciju i uspostavili snažnu birokratiju, zamenivši parćanski feudalizam centralizovanom upravom i preustrojevši vazalna kraljevstva u provincije kojima su upravljali sasanidski knezovi. Uveli su zoroastrizam kao državnu religiju i, po uzoru na Ahemenide, podsticali su razvoj persijske književnosti i nauke. Vrhunac moći i kulturnog napretka dosegli su pod Hosroem I Anuširvanom (531–579). Dugotrajni i teški ratovi s Rimskim carstvom i Vizantijom, posebno tokom vladavine Hosroa II Parviza (590–628), kao i sa nomadskim narodima u Turkestanu, iscrpeli su njihovu snagu. Poslednji vladar dinastije, Jazdegard III (632–651), ubijen je u Mervu, u Horasanu, dok je bežao pred Arapima, čije je nadiranje uzaludno pokušao da zaustavi.

Scena investiture: Mitra (levo) i Ahura Mazda (desno) daju pravo vlasti sasanidskom caru Šapuru II (sredina) (Tag Bostan, Iran)

Sasanidi su bili prvi vladari koji su svoje carstvo nazivali *Iranšahr*, odnosno Zemlja Arijevaca. Njihova vladavina, koja se označava i kao Drugo persijsko carstvo, poznata je po monumentalnoj arhitekturi, u čije tekovine spadaju svod i kupola. Pod pokroviteljstvom sasanidskog dvora, u 6. veku, u Džondi Šapuru, u jugozapadnom Iranu, osnovan je prvi univerzitet, koji je postao uzor i za kasniji univerzitet u Bagdadu. Na njemu se izučavala medicina, matematika, filozofija i muzika, a predavali su iranski i indijski profesori. Zaostavštinu sasanidskih vladara predstavljaju i impresivni bareljefi sa prikazima njihovih najslavnijih podviga, koji su klesani na planinskim liticama.

Bareljef na kojem je prikazan rimski car Valerijan kako kleči pred Šaputom I i traži milost nakon poraza u bici kod Edese, u kojoj je uništena čitava rimska vojska (Nakš-e Rostam, provincija Fars, Iran)

Arapska dominacija i prve nezavisne iranske dinastije

Nakon osvajanja Ktesifona, muslimani su 642. godine kod Nihavanda naneli poraz sasanidskim snagama nakon čega je Iran ubrzo pao pod arapsku vlast. Zbog podjarmljivačkog sistema i politike superiornosti arapske rase koju je sprovodila umajadska vlast, kod iranskog naroda se javila duboka mržnja i otpor. U svim ustancima i pobu-

nama koje su usledile, Iranci su imali za-
paženu i presudnu ulogu. I u vreme Aba-
sida, dinastije koja je smenila Umajade,
iranska težnja za nezavisnošću je i dalje ra-
sla, i čitav period protekao je u znaku razli-
čitih pokreta sa težnjom za sticanje neza-
visnosti. Prvu nezavisnu iransku državu
stvorenu posle primanja islama, osnovao
je 820. godine Tahir, iranski general u slu-
žbi abasidskog halife. Njegovu vlast (Tahi-
ridska dinastija) 872. godine srušili su Sa-
faridi, dinastija koju je 866. godine osno-
vao Jakub ibn Lejs. To je bila prva iranska
dinastija koja se otvoreno suprotstavila
abasidskim vladarima. Na vrhuncu svoje
moći, Safaridi su bili gospodari Horasana,
Farsa, Kermana i oblasti koja se prostirala
do Inda i Kabula.

Samanidi (874–999), nastavili su da šire svoju uticajnu sferu u isto vreme kada i Sa-
faridi (861–1003), i uspeli da pripoje teritorije koje su nekad pripadale Tahiridima i Sa-
faridima. U istom periodu, širom zemlje postojale su druge manje dinastije, a najzna-
čajnija među njima bile su dinastije Zijarida (928–1055) i Bujida (932–1055).

Gaznavidi

Godine 962. Alptigin, vojskovođa u službi iranskih vladara, iskoristio je dinastičke
sukobe među Samanidima i u gradu Gazni proglasio svoju nezavisnost od samadinskog
princa Nasra, čime je uspostavljena dinastija Gaznavida (997–1030). Ova dinastija je
upravljala Horasanom, Avganistanom i severnom Indijom, a njen najpoznatiji vladar bio
je Mahmud od Gazne, pod čijim pokroviteljstvom je Ferdusi napisao *Šahnamu* (*Knjiga
kraljeva*), iranski nacionalni ep.

Ostaci gaznavidske
tordave Laškari Bazar u
Laškargahu (drevni Bost,
južni Avganistan), koju je
osnovao Mahmud od
Gazne, 998–1030.

Seldžuci

U 11. veku veliki nomad-
ski savez turskog porekla,
Seldžuci, probili su se u se-
verni Iran i učvrstili kao lo-
kalna dinastija sa moćnom
vojskom. Oni najpre poti-
skuju Gaznavide, a onda i
Samanide. Pod vladavinom
Alp Arslana (1063–73) i nje-
govog naslednika Malika-ša-
ha (1073–92), teritorije pod
vladavinom seldžuka uveća-
ne su do granica kakve su
imali Sasanidi. Seldžučku
dinastiju srušili su guverneri koje su oni sami postavili u Horazmu. Novu, Horazmij-
sku dinastiju, osnovao je Anušakin Gardža, koji je postao vladar Horazma 1077. go-
dine. Za vreme vladavine Alaudina Muhameda, horazmijska teritorija prostirala se na
istoku do Transoksanije i reke Sind.

Period mongolske dominacije

Razdoblje od sto pedeset godina kulturnog i umetničkog napretka zaustavile su
mongolske horde Džingis-kana, koji je 1219. godine pokorio Iran. Mongolsko osvajanje
Persije sastojalo se od tri kampanje protiv islamskih država na Bliskom istoku i cen-
tralnoj Aziji između 1219. i 1256. godine koji su doveli do ukidanja Horazmijske dr-
žave, Nizarijske ismailitske države (1090–1273) i Abasidskog halifata u Bagdadu i uspo-
stavljanja vlade Mongolskog Ilkanata u Persiji. Vrlo brzo dolazi do nove invazije u kojoj
Tamerlan (Timur) potpuno osvaja Iran. Vladavina Timuridske dinastije mongolskog po-
rekla Persijom trajala je od 1387. do 1507. godine. Prestonice su im bile smeštene u He-
ratu i Samarkandu, a službeni jezik carstva bio je persijski. Nakon opadanja timuridske
moći, rascepanim Iranom vladalo je ne-
koliko nezavisnih dinastija. Deo zemlje je

Seldžučko razdoblje u Iranu (1037–1194) jedno je od naj-
sjajnijih razdoblja umetničkog stvaralaštva u istoriji Ira-
na i smatra se klasičnim razdobljem islamske umetnosti.

U to vreme u Iranu dolazi
do kulturnog i naučnog
preporoda. U Isfahanu je
izgrađena prva opservato-
rija, a u njoj je Omer Ha-
jam (1048–1131) napravio
novi, persijski kalendar s
prestupnim godinama, ko-
ji je i danas u upotrebi.

Seldžučka keramika, 12. vek

Timurova grobnica (Samarkand, Uzbekistan)

čak pao u ruke susednih Uzbeka i otomanskih Turaka. Zanimljivo je da je tokom vladavina stranih turkijskih i mongolskih dinastija – Seldžuka, Ilkanida i Timurida, iranski identitet očuvan, jer su svi oni preuzeli persijsku kulturu i jezik koji je bio jezik kulturnih naroda širom prostranog područja središnje Azije.

Safavidi

Početkom 16. veka u severozapadnom Iranu uzdigla se safavidska dinastija, jedna do najznačajnijih iranskih dinastija. Safavidi su vladali od 1501. do 1736. godine i u tom periodu su postupno ujedinili rascepkanu zemlju, uspostavili zakon i red i uveli čvrstu centralizovanu upravu. Ponovno uspostavljena iranska nacionalna država postala je jezgro carstva koje je na vrhuncu moći obuhvatalo Azerbejdžan, Jermeniju, veći deo Iraka, Gruzije, Avganistana i Kavkaza, kao i delove Pakistana, Turkmenistana i Turske. Dinastija Safavida bila je kurdsko-azerskog porekla, a njen osnivač bio je Ismail I. Prestonice carstva bile su Tabriz (1501–1555), Kazvin (1555–1598) i Isfahan (1598–1722). Vrhunac safavidske vladavine bio je za vreme šaha Abasa I Velikog (1571–1629), kada se dogodila centralizacija i opšti napredak zemlje, kao i procvat umetnosti i trgovine. To je doba arhitektonskih poduhvata u prestonici; gradsko planiranje razvilo se kao nikad pre u Iranu, a Isfahan se uzdigao do neviđenih visina raskoši i elegancije u islamskom svetu.

Šah Abas, rad mogulskog slikara Bišandasa, 17. vek (Britanski muzej, London)

Afšaridi

Invazijom afganskih plemena na Iran 1722. godine započela je silazna putanja Safavida. Nakon pada zadnjeg safavidskog vladara 1735. godine, vlast preuzima Nader-šah Afšar (1688–1747), koji osniva Afšaridsko carstvo. Nader-šah jedan je od najvećih iranskih osvajača svih vremena. Zbog brojnih pobeda protiv Avganistanaca, Osmanlija, Rusa, Mogula, Uzbeka i Arapa, u zapadnoj historiografiji naziva se „persijski Napoleon“, „drugi Aleksandar“ i „poslednji veliki osvajač Azije“. Afšaridi su vladali Iranom od 1736. do 1750. godine, a na vrhuncu njihove vojno-političke moći carstvo se protezalo i preko teritorija današnjeg Azerbejdžana, Jermenije, Gruzije, Rusije, Iraka, Avganistana, Turkmenistana, Uzbekistana, Tadžikistana, Kazahstana, zapadne Kine, istočne Turske, Pakistana i Indije, te istočne obale Arapskog poluostrva.

Portret Nader-šaha (Muzej Viktorije i Alberta, London)

Dinastije Zand i Kadžar

U velikoj smutnji i bezakonju koje je usledilo nakon Naderove smrti, za vlast su se borila dva vodeća plemena, Zand i Kadžar. Karim-han Zand je 1750. godine uspeo da ujedini skoro celu zemlju. Za vreme njegove vladavine glavni grad je iz Mašhada premešten u Širaz. Nakon njegove smrti, 1779. godine, počinju nove borbe u kojima je Aga Muhamed-šah Kadžar odneo prevagu. On je 1794. godine preuzeo vlast i osnovao Kadžarsku dinastiju, koja je trajala do 1925. godine. Tada je prestonica premeštena u Teheran.

Za vreme Naserudin-šaha prostrani delovi sadašnjeg Avganistana i Pakistana otcpljeni su od Irana. Velika prostranstva oduzeta su kraljevini i u severozapadnim oblastima i stavljena pod rusku dominaciju. Prodor zapadne kulture i kraljeva putovanja u Evropu izvršili su veliki uticaj na Iran. U tom periodu, zahvaljujući razvoju štampe i publikacija, došlo je do značajnih promena u oblasti kulture, a jedna od posledica bila je i masovna pobuna šiitskih muslimana protiv koncesije na duvan iz 1890. godine, kojom je Naserudin-šah prepustio Ujedinjenom Kraljevstvu prodaju i kontrolu nad iranskim duvanskim proizvodima. Naserudin-šah ubijen je u atentatu 1896. godine. Nasledio ga je četrdesetogodišnji sin, Muzaferudin-šah (1896–1907). Pošto je do tada vodio frivolan život, ispunjen zadovoljstvima i razonodama, nije bio u stanju da upravlja poslovima zemlje. U njegovo vreme formiran je prvi iranski parlament (1906), a nedugo nakon njegove smrti rasplamsala se iranska ustavna

Portret Karim-han Zanda, iranska slikarska škola, 19. vek

revolucija s kojom se suočio njegov prestolonaslednik, Muhamed Ali-šah (1872–1925). Kao žestoki apsolutista, on se svim raspoloživim sredstvima borio protiv ustavobranitelja, pa je tako, uz rusku i britansku pomoć, naredio bombardovanje iranskog parlamenta. Godine 1909. revolucionarne snage iz Rašta prodiru u Teheran i svrgavaju Muhameda Ali-šaha, obnavljaju ustavnu monarhiju i za vladara proglašavaju njegovog jedanaestogodišnjeg sina, Ahmed-šaha.

U Prvom svetskom ratu povećan je uticaj Britanaca, koji su bili zainteresovani za naftu pronađenu 1908. godine u Huzestanu. Oni su 1919. godine pokušali da nametnu Anglo-persijski sporazum, ali ga je parlament odbio. Pred kraj vladavine Ahmeda-šaha došlo je do više pobuna i ustanaka u Gilanu (pod vođstvom Mirze Kućek-hana), Tabrizu i Horasanu, koji su zbog neorganizovanosti i neusaglašenosti bili neuspešni.

Fath Ali-šah, jedan od vladara dinastije Kadžar

Uspon i pad dinastije Pahlavi i pobjeda islamske revolucije

Dinastiju Pahlavi, koja je vladala Iranom od 1925. do 1979. godine, osnovao je Reza Šah Pahlavi (1878–1944), vojni ministar, koji je došao na vlast tako što je vojnim pučem 1921. godine sa prestola zbacio Ahmada-šaha. Tokom šesnaest godina svoje vladavine, u cilju evropeizacije Irana, doneo je mnogobrojne mere kako bi iranskom društvu utisnuo pečat zapadnjačkog karaktera. Kada su 1941. godine, u jeku Drugog svetskog rata, sovjetske, britanske a potom i američke trupe, zbog sve prisnijih odnosa sa Nemačkom, prodrle u Iran, suveren je abdicirao u korist sina Muhameda Reze (1919–1980). Tokom njegove vladavine (1941–1979) represivnim metodama vođena je prozapadna spoljna politika i ubrzana modernizacija društva. Šahov apsolutizam bio je zasnovan na velikim ulaganjima u vojsku, kao prvom stubu dinastije Pahlavi, glomaznom državnom aparatu i tajnoj službi, čiji cilj je bio eliminacija svake unutrašnje i spoljašnje pretnje režimu. Prva veća kriza nastala je 1951. godine, kada je vlada Muhameda Mosadeka, prvog demokratski izabranog premijera u istoriji Irana, uvela niz naprednih društvenih i političkih reformi, među kojima je najpoznatija bila nacionalizacija iranske naftne industrije, koja je, preko Anglo-persijske naftne kompanije, bila pod britanskom kontrolom od 1913. godine. U državnom udaru, koji je inicirala Britanija, a sprovedla Amerika, Mosadek je uklonjen sa vlasti.

Muhamed Mosadek, premijer Irana, potpisuje akt o nacionalizaciji iranske naftne industrije

Sledeća velika kriza izbila je 1963. godine, pod nazivom Bela revolucija, kada se imam Homeini suprotstavio Šahovim reformama modernizacije i liberalizacije zemlje. Nakon oštih kritika upućenim Šahu, on je petog juna 1963. godine uhapšen, a širom Irana izbili su veliki trodnevni nemiri, koje je policija ugušila upotrebom oružane sile. Homeini je proveo u kućnom pritvoru osam meseci, a zatim je pušten. Nastavio je da agituje protiv Šaha, napadajući ga za kapitulaciju oličenu u proširivanju diplomatskog imuniteta na američko vojno osoblje. Novembra 1964. godine, Homeini je ponovo uhapšen i proteran u egzil, u kome je ostao narednih 14 godina, do revolucije.

Situacija se pogoršala u januaru 1978. godine kada su državne novine žestoko napale Homeinija, nazivajući ga antipatriotom i reakcionarom i optužujući ga da je u mladosti vodio nemoralan život i da nije pravi Iranac. Tokom naredna dva dana u Komu su studenti zauzeli ulice, bazari su zatvoreni i usledio je marš na policijsku stanicu, gde su se sukobili sa organima vlasti. Sukobi su nastavljeni narednih trinaest meseci. Osmog septembra 1978. godine režim je na mirne demonstrante okupljene na Trgu Žale u Teheranu otvorio vatru, ubivši nekoliko stotina ljudi. Ovaj događaj, poznat kao Crni petak, bio je okidač za masovni ustanak, koji je potpuno paralizovao državni sistem. Na protestima u Teheranu, u decembru 1978. godine, pojavilo se više od dva miliona ljudi. Šahov državni i vojni aparat se potpuno urušio. Prvog februara 1979. godine Homeini se posle dugogodišnjeg izgnanstva vratio u Iran, gde su ga dočekali milioni ljudi. Pahlavijska monarhija je službeno prestala da postoji 11. februara 1979. godine, kada je

Povratak imama Homeinija iz egzila, 1. februar 1979. godine

Obeležavanje pobjede islamske revolucije u Teheranu

iranska vojska, do tada lojalna režimu, proglasila neutralnost. Šesnaestog januara Šah je napustio zemlju. Iranska republika zvanično je proglašena nakon referenduma održanog 1. aprila iste godine, na kome se 98,2 odsto stanovništva izjasnilo za islamski oblik uređenja države, politički sistem koji uključuje elemente parlamentare demokratije nadgledane od strane vrhovnog verskog vođe.

Tokom osamdesetih godina Iran je uvučen u rat sa Irakom, koji je trajao skoro devet godina i doneo velike gubitke i razaranja na obe strane.

Ajatolah Sejid Ali Hamnei postao je iranski vrhovni vođa 1989. godine.

Kultura

Kultura Irana, koja predstavlja sintezu preislamske i islamske kulture, dugo je bila dominantna na prostoru Bliskog istoka i srednje Azije. U svim njenim vidovima, počev od pisane reči, preko lepih i dekorativnih umetnosti i graditeljstva, pa do bogatog folklora, Iranci su ispoljili nivo stvaralaštva koji se smatra vrhunskim. Različiti mitovi, legende, mudrost i filozofija, poezija, muzika, narodna književnost, rukotvorine, arhitektura i dekorativne umetnosti deo su kulturnog blaga Irana. Neka od njih, poput tradicionalne muzike Bahša iz pokrajine Horasan, rituala oplakivanja žrtava mučenika sa Kerbele, tradicionalne atletsko-viteške discipline pahlevana, veštine tkanja tepiha, pripovedanja, pomorske tradicije u Persijskom zalivu i kališujanskih rituala, uvrštena su na Uneskovu Listu nematerijalnog kulturnog nasleđa.

Umetnost

Nijedan vid iranske civilizacije nije bio toliko uticajan niti bolje poznat od persijske umetnosti koja je, u okvirima vekovne tradicije, dala umetnička remek-dela svetske

klase. Šire područje Irana kolevka je nekih od najznačajnijih umetničkih tradicija u istoriji čovečanstva. Na tom prostoru razvili su se karakteristična arhitektura, slikarstvo, tkanje ćilima, kaligrafija, obrada metala i kamena, kao i mnogi umetnički zanati.

Arhitektura

Iranska arhitektura predstavlja spoj različitih tradicija i iskustava i odlikuje se velikom raznolikošću, kako strukturno tako i estetski. Njen uticaj primetan je na područjima od Sirije do severne Indije i kineske granice, i od Kavkaza do Zanzibara. Centralno mesto u njoj imaju džamije i palate sa velikim kupolama dekorisanim mozaicima od glaziranog fajansa. Čak petnaest zdanja iranskog graditeljstva nalazi se na Uneskovoj listi svetske baštine.

Persepolis je bez sumnje najlepši arhitektonski spomenik starog Irana, i jedno od čuda stare arhitekture koja se još održala na Sredjem istoku i čiji uticaj se može uočiti na Partenonu i vizantijskim zgradama, a kasnije i u sasanidskoj umetnosti. Parčani su uveli dve nove arhitektonske forme, *ajvan*, portal u obliku nadsvođene prostorije čiji je jedan

zid potpuno otvoren, koji će kasnije usavršiti Sasanidi, a još kasnije, u islamskom razdoblju, u kombinaciji s dvama minaretima, postati impozantan ulaz u džamije. Druga novina bila je polukupola iznad četvorouglaone konstrukcije. „Ktesifonski luk“, jedno od remek-dela arhitekture tog vremena, u islamskom periodu dobiće razrađeniji oblik kobilice broda, poznat kao persijski, i drugi, mavarski, u obliku potkrovice sa manje ili više naglašenim vrhom.

Severozapadni „ajvan“ Velike džamije u Isfahanu iz seldžučkog perioda

Islamska arhitektura u Iranu napravila je ogromne korake naročito u pogledu verskih objekata, zahvaljujući izgradnji džamija. Nova religija usvojila je tehniku korišćenu pod Sasanidima, a tip džamije sa centralnom kupolom i dva minareta postepeno je postao pravilo. Ove forme, koje su danas postale karakteristične za iransku džamiju, daju poseban izgled iranskim gradovima.

Kupola mauzoleja Šaha Nematulaha Valija, Kerman

Nekoliko velikih džamija iz seldžučkog perioda još postoji, a među njima je i Velika džamija u Isfahanu, koja pokazuje savršenstvo koje je bila dostigla arhitektura tog vremena.

Pod Timurdima i Safavidima, kupole i minareti sve više su dobijali svoj konačan oblik, a korišćenje ploča od glaziranog fajansa, koje je kasnije postalo tipično za sve iranske verske objekte, postalo je sve češće. Remek-dela, kao, na primer, džamija Šejha Lotfolaha u Isfahanu, kao i džamije i mauzoleji u Samarkandu, predstavljaju divne ilustracije raznolikosti upotrebe glaziranih pločica obloženih arabeskama cvetnih šara i stihovima iz *Kur'ana*. Naročito Isfahan, prestonica Safavida, sa svojim brojnim džamijama, palatama, mostovima i karavansarajima, pravi je biser arhitekture iz tog izuzetnog perioda. Uticaj iranske arhitekture bio je u to vreme izuzetno velik u Indiji, a čuveni spomenici, poput Tadž Mahala, sadrže mnoge elemente preuzete iz te arhitektonske tradicije.

Glazirane pločice u džamiji Šejha Lotfolaha u Isfahanu

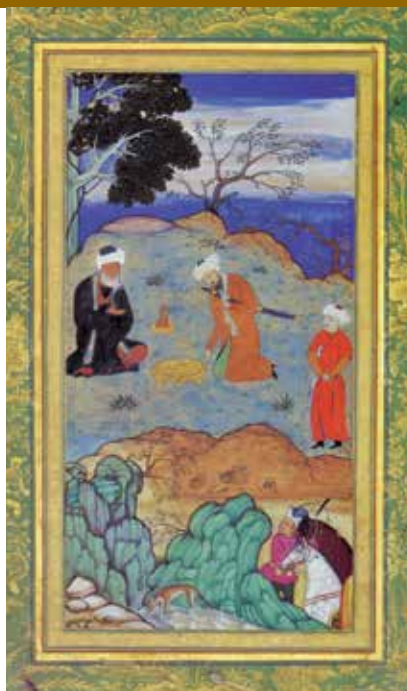
Ćilimi i tepisi

Verovatno u svetu najpoznatije područje iranske umetnosti jeste izrada tepiha. Izuzetna slava iranskih ćilima ili tepiha u osnovi je dostignuta zahvaljujući delikatnosti čvorova, novim mustrama, trajnosti i usklađenosti boja. Različite oblasti Irana imaju različite prirodne karakteristike, čime se delimično objašnjavaju različite šare koje se mogu videti na raznim tepisima. Svaka oblast koja proizvodi tepihe upotrebljava svoje izrazite šare do te mere da šara može da identifikuje deo zemlje iz kojega neki tepih potiče. Što se tiče boja, pošto postoji velika sličnost između biljaka koje rastu u raznim oblastima i boja koje se koriste, one su takođe značajan faktor koji omogućuje razlikovanje porekla tepiha.

Usled bezgranične raznovrsnosti tepiha, razlika se može uočiti između onih tkanih obojenim vunanim predivom i onih tkanih obojenim svilenim predivom. Svileni tepisi su, naravno, finiji od vunanih, boje su im življe i boljeg su kvaliteta. Šare na tepisima predstavljaju drevnu iransku umetnost. I dalje su u uobičajenoj upotrebi nebrojene osnovne teme i varijacije.

Tepih iz regije Kazvin sa biljno-životinjskim motivima, centralnim medaljonom i marginama ukovirenim stihovima

Minijature

Minijature su jedna od najpoznatijih formi iranske likovne umetnosti. U Iranu se posle dolaska islama vajarstvo nije razvijalo, ali umetnost ilustracije knjiga dovela je do postepenog stvaranja slikarstva, koje je, stoga, bilo prisno povezano sa razvojem književnosti. Prvo ilustrovano delo velike vrednosti bila je Rašidudinova *Zbirka hronika* iz 13. veka. Nakon mongolske invazije, rast uticaja Kine doneo je persijskom slikarstvu prefinjenost i istančanost, što je vrhunac dostiglo pod Timuridima i Safavidima. Knjiga koja je inspirisala stvaranje najvećeg broja minijatura bio je Firdosijev ep, *Šahnama*.

Savet mudraca, minijatura Kamaludina Behzada (1450–1535) iz zbirke „Muraga golšan“, prva polovina 16. veka

Kaligrafija

Uz arhitekturu, kaligrafija je glavna verska umetnost u islamskim zemljama. Ona zapravo, ima status sakralne umetnosti, jer nosi potencijal da Božanski govor *Kur'ana* pretvara u vizuelne oblike.

Kaligrafski rad Sejed Ali Akbar Golestanea u šekaste nastalik stilu, 19. vek, Biblioteka palate Golestan

Tokom vekova, iranski umetnici u najvećoj meri su dali doprinos ovoj veštini i u stvaranju prepoznatljivih kaligrafskih stilova.

Umetnički zanati

Pored proizvodnje tepiha i ćilima, iranske zanatlije su, takođe, pokazale svoju darovitost i u drugim, manje poznatim oblastima. Neke od najpoznatijih veština iranskih zanatlija su *katam*, jedna vrsta inkrustacije, emajliranje, obrada metala i štampa na platnu.

Katam je posebna tehnika u kojoj se komadići drveta raznih boja, slonovača, kosti i metal povezuju i stvaraju raznovrsne geometrijske forme, rombove, trouglove, zvezde i poligone. Katam su u Iran verovatno doneli Mongoli u 14. veku, a u lepu umetnost razvio se u Isfahanu u safavidskom periodu. Katam se koristio za dekorisanje namešta-

ja, vrata, prolaza i drvenih pregrada u dvorcima. Danas, zbog skupe izrade, zanatlije se ograničavaju na ramove za slike, kutije i delove nakita.

Kutija za nakit ukrašena katam tehnikom

Emajliranje je umetnost dekorisanja metalnih površina sjajnim bojama, i poznata je u Iranu još od davnih vremena. Pronalazak drške noža sa emajlom iz drugog dela 1. milenijuma p. n. e. ukazuje na drevno poreklo umetnosti. Ova umetnost se danas održala u Isfahanu gde je opstala samo jedna tehnika prema

kojoj se bakarna osnova boji emajl bojama. Ovde se čitava površina se prvo prekriva belim emajlom, a predmet se stavlja u peć da bi se spojio sa materijalom. Preko toga crta se i boji šara, u tri ili četiri boje, koje se peku odvojeno, jer se različite boje spajaju na različitim temperaturama. Zanatlije vole arabeske šare, i prave čaše, tanjire i kutije najfinijih dezena. Čitava površina prekriva se zamršenim crtežima, a šare se naglašavaju korišćenjem kontrastnih boja.

Emajlirana posuda iz Isfahana

Obrada metala – korišćenje bakra, bronz, gvožđa, zlata, srebra i izrada raznih legura bilo je poznato širom Irana još od najstarijih vremena. Svaki manji grad imao je svoje kovače, a svaki veći specijalizovane bazare na kojima su metalni radnici izrađivali predmete i prodavali ih tamošnjim kupcima. Širaz je bio poznat po svojim dubokim „repuse“ radovima; Isfahan se isticao po finim gravurama i lampa-
ma. Ovaj grad je čuven i po izradi graviranih metalnih posuda, tanjira, vaza, kutija i okruglih poslužavnika.

Gravirana bakarna čaša, rad Hoseina Dalvija

Štampa na platnu (Kalamkari) jeste umetnički zanat koji je nastao među Irancima u doba kada su bili pod mongolskom vlašću. Zaživeo je početkom 13. veka, a pokrajina Isfahan bila je i ostala centar te umetnosti. Osnova ove tehnike je izrada kalupa i pečata, za šta se koristi drvo kruške i gloga. Proizvodi od kalamkara koriste se u svakodnevnom

životu, a najrasprostranjeniji su u obliku stolnjaka, zavesa, prekrivača, jastučnica i materijali za izradu muške i ženske odeće.

Stolnjak izrađen kalamkari tehnikom štampe na platnu, Isfahan

Književnost

Iranska kultura je dugo vremena bila dominantna na prostoru Bliskog istoka i srednje Azije, a persijski je smatran jezikom intelektualaca. Najstarija dela na persijskim jezicima (staropersijski ili srednjopersijski) su iz razdoblja Ahemenidske dinastije, a najbitnija dela persijske književnosti nastala su u razdoblju nakon islamskog osvajanja Persije. Persijski pesnici, poput Sadija, Hafiza, Hajama i Rumija, čitani su u celom svetu, a snažno su uticali na književnost u mnogim zemljama. Persijska književnost posebno je prepoznatljiva po epskoj, istorijskoj, filozofskoj i ljubavnoj poeziji. Poezija je bila dominantan vid književnog stvaralaštva u Iranu, tako da su i filozofski i naučni radovi stvarani u stihu.

Iranska književnost baštini veliki broj pesnika koji zauzimaju značajna mesta u svetskoj književnosti, a neki od najpoznatijih su:

Hafiz Širazi (1315–1390) najveći je persijski lirski pesnik. Njegov zbirka pesama, *Divan*, utemeljena na ljubavi i gnostičkom poimanju sveta, odlikuje se prefinjenošću i dubinom lirskog stvaralaštva. Prevodi i prerade njegovih pesama postoje na svim većim jezicima sveta.

Umetničko viđenje Hafiza, rad Abul Hasana Sadikija (1971)

Sadi Širazi (1210–1291 ili 1292), neosporno je najveći persijski didaktički pesnik i jedan od velikana persijske literature. Njegova poetska veličina izražena je, pre svega, u *Ālīstanu* (Ružičnjak) i *Bustanu* (Voćnjak). Svojim moralnim i humanim temama nadišao je rasne, etničke i jezičke granice i izvršio uticaj na gotovo sve velike evropske pesnike.

Sadijeva voštana figura, Muzej Zinatul Molk, Širaz

Mevlana Dželaludin Rumi (1207–1273) jedan je od najvećih mističkih pesnika islama i autor *Mesnevi*, obimne filozofsko-sufijske poeme u kojoj se kroz stotine priča opisuje čovekov put u težnji da dosegne Božiju blizinu. Rumijeva učenja postala su baza za derviški red Mevlevija, osnovanog posle njegove smrti. Zahvaljujući prevodima Rumijeve poezije, tokom poslednjih nekoliko decenija na Zapadu je slavljen kao pesnik ljubavi, čije poruke imaju univerzalan karakter.

Rumi na minijatura Hoseina Behzada (1957)

Firdosi (940–1019 ili 1025), poznat je po svom grandioznom delu, iranskom nacionalnom epu, *Šahname* (Knjiga kraljeva). Ubraja se u red najvećih epskih pesnika ne samo persijske, već i svetске književnosti. *Šahname* je odigrala značajnu ulogu u učvršćivanju persijskog kao književnog jezika i izvršila snažan uticaj na sve kasnije književnosti orijentalno-islamskog kruga, a i danas se smatra glavnim vrelom iranskih nacionalnih ideala.

Firdosijeva skulptura, Tus

Omer Hajam (1048–1131), za života bio je poznat kao vrstan matematičar, dok je na Zapadu poznatiji po svojoj poeziji koju karakteriše forma *rubai* ili katrena. Svojim originalnim i konciznim stilom, kao i slobodoumnim razmišljanjima, smatra se jednim od najzanimljivijih i najkontroverznijih pesnika persijske književnosti.

Omer Hajam, minijatura Hoseina Behzada

Rudaki (858–940/41) proslavio se time što je u stihove pretočio drevni zbornik didaktičkih priča-basni, *Kalila i Demna*. Ovaj zbornik, važan za opštu istoriju književnosti, stigao je do Evrope i Slovena posredstvom Grka, prešavši put od Indije, preko Persije i arapskog sveta.

Rudakijeva grobnica u Pandžrudu kod Pandžakenta, Tadžikistan

Nezami Gandžavi (1140–1203), autor je monumentalnih dela, među kojima se izdvajaju poeme *Lejla i Medžnun*, *Bahramnama* i *Sedam lepotica*. U poslednjim godinama života napisao je svoju najveću poemu pod nazivom *Iskendernama*. Njegov spev *Hosro i Širin* smatra se spomenikom svetske poezije.

Spomenik Nezamiju, rad Alekseja Leonova, Kaluška oblast, Rusija (2016)

Kuhinja

Osnova iranske kuhinje su jela od dugozrnog pirinča koji se kombinuje sa raznim vrstama variva od mesa, ribe i povrća. Pirinač je neizostavan deo iranske kuhinje koji u njoj ima istu funkciju kao i krompir ili testenina u tipičnoj zapadnoj ishrani. Čelo kebab, jelo od pirinača i mesa sa roštilja najpoznatije je iransko jelo. Priprema se sa pirinčem i jednom od mnogih varijanti iranskog kebaba, a služi uz dodatke kao

Čelo kebab, jelo od pirinača i mesa sa roštilja

Horešte gorme sabzi, umak s povrćem i mesom

što su puter, sumak u prahu, bosiljak, luk i grilovani paradajz. Od sličnih jela veoma su popularni i pileći ražnjić (đuđe kebab), jagnjeći ražnjić (šiš kebab) i kebab s mlevenom jagnjetinom (lule kebab).

Omiljena hrana Iranaca su i različiti umaci i gulaši koji se jedu uz pirinač. Horešte gorme sabzi, umak s povrćem i mesom, Iranci jedu barem jednom nedeljno. Njegovi glav-

Fesendžan, jelo od pilećine u sosu od nara i mlevenih oraha

Abgušt, jagnjeći gulaš

Vrsta hleba taftun

Vrsta hleba barbari

Vrsta hleba sangak

ni sastojci su sušeno povrće pa se može jesti u svako doba godine. Horešte geime jeste umak sa sitno isecanim i začinenim mesom isprženim na maslacu; fesendžan je jelo od pilećine u sosu od nara i mlevenih oraha. Fesendžan je jako kalorično jelo pa je odlično za hladne zimske dane. Varivo od sočiva (adasi), jeste tradicionalni doručak u zimskim danima.

Jedno od najpopularnijih iranskih jela predstavlja jagnjeći gulaš (abgušt). Tajna dobrog abgušta krije se u sporom kuvanju i kombinaciji pravih začina. Osim ovih, postoji i niz drugih jela, pa je tako u Teheranu veoma popularan tahčīn, jelo sa pirinčom i jagnjetinom, dok su u Tabrizu na ceni kufte-tabrizi, ili ćufte na tabriski način, dok se omlet od patlidžana tradicionalno sprema u kaspiskom regionu.

Posebnu aromu iranskoj kuhinji daju začini, poput šafrana, kurkume i ružine vodice. U mnoga jela dodaje se sirup od nara i pistači.

Neizostavni deo iranske trpeze su i hlebovi, među kojima su najpoznatiji okrugli pljosnati hleb (taftun), hleb pečen na užarenim kamenčićima (sangak), deblji pljosnati hleb (barbari) i tanki hleb (lavaš). Iranske pekare obično su specijalizovane za jednu vrstu hleba, a hleb se uglavnom kupuje sveže pečen.

Lavaš, jedna od najstarijih vrsta hleba na Srednjem istoku, danas se konzumira u Iranu, Jermeniji, Azerbejdžanu, Kazahstanu, Kirgistanu i Turskoj. U lokalnim kulturama ovih zemalja postoji duboko ukorenjena svest o značaju hleba, kao jednoj od osnovnih životnih namirnica, kao i različite tradicije povezane sa kulturom pečenja i deljenja hleba, koje su tokom vekova postale deo folkloru.

Kultura povezana sa lavašom zastupljena na ovom području upisana je i na Uneskovu reprezentativnu listu nematerijalnog kulturnog nasleđa čovečanstva.

Kukuje sabzi,
iranski biljni omlet

Sekandžabin, tradicionalni
iranski napitak

larne su i razne vrste aromatizovanih napitaka, poput ružine vode. Dug je tradicionalni iranski jogurt.

Dug, tradicionalni iranski jogurt

Iranci dele hranu na toplu i hladnu od kojih hladna (*sardi*) označava manje kaloričnu, a vruća (*garmi*) visoko kaloričnu hranu. Neka jela treba jesti leti jer stvaraju efekt hlađenja, a neka zimi jer stvaraju efekt grejanja.

Sohan

Kuku je iransko jelo na bazi jaja sjedinjenih sa različitim sastojcima. Slično je omletu, italijanskoj fritati i francuskom kipu. Kuku je vrlo popularan kod Iranaca i lako se priprema, a može se jesti i kao glavno jelo. Pravi se od različitih sastojaka i u različitim stilovima, uključujući kuku od začinskog bilja (*kukuje sabzi*), kuku od krompira (*kukuje sibzamini*), kuku od patlidžana (*kukuje badendžan*). Najčešća vrsta je biljni kuku, koji se pravi od jaja i začinskog bilja, poput praziluka i peršuna.

Kada se govori o napicima, tradicionalno iransko piće je čaj. Obično se služi vruć i u malim, prozirnim čašama. Osim čaja, Iranci piju razne vrste pića na bazi voća ili cveća, poznatih pod imenom *šarbat*, a rado prave i piju i čiste voćne sokove. Leti se često konzumiraju *sekandžabin*, sirup od nane sličan mohitu, koji se priprema sa vodom, sodom ili kockicama leda i krastavcem, i osvežavajući napitak od semenki strižice (*hakšir*). Popularne su i razne vrste aromatizovanih napitaka, poput ružine vode. Dug je tradicionalni iranski jogurt.

Osvežavajući napitak hakšir

Šole zard

Što se slatkiša i deserata tiče, jedan od najpoznatijih iranskih slatkiša je *sohan*, koji se tradicionalno pravi u Komu. Sastoji se od pšeničnih klica, brašna, žumanca, ružine vodice, šećera, putera ili biljnog ulja, šafrana, kardamoma i komadića badema i pistača. *Šole zard* je tradicionalni persijski desert sa pirinčem i šafranom, kome se po želji može dodati kardamom i ružina

vodica, a može se dekorisati bademima, cimetom, pistačima i ružinim laticama. Veoma su omiljeni i kolačići od pirinčanog brašna (*nane berendi*), prženi suvi biskvit s brašnom od leblebija (*nane nohodči*), kolači iz Jazda (*koluče jazdi*), kolači punjeni orasima (*gotab*) i slatke fritule u obliku pereca (*zulbija*). Baklava, alva i brojni drugi kolači služe se u vreme posebnih praznika, kao što je nova godina.

Tokom zimskih meseci, kada je teško doći do svežeg voća, Iranci pripremaju kompot od suvog voća (*komποτε hušab*). Najpoznatiji iranski džemovi su od višanja (*morabaje albalu*), dunja (*morabaje beh*) i jabuka (*morabaje sib*).

Nohodči

Praznici

Noruz, iranska nova godina, doslovno novi dan, jedan je od najstarijih praznika iz drevne Persije, iz vremena dinastija Ahemnida i Sasanida, a već hiljadama godina obeležavaju ga u kontinuitetu milioni ljudi na širem području Srednje Azije. Noruz je praznik radosti, veselja, obnavljanja prirode i početka novog životnog ciklusa. Praznuje se prvog dana proleća, koji je i početak iranskog kalendara.

Čaharšanbe-suri (crvena sreda) jeste važan zajednički obred koji se održava poslednje srede u godini. Obeležava se tako što se na ulicama i po trgovima pale i preskaču vatre sa uverenjem da se tako odstranjuje svo zlo i ružne stvari iz prethodne godine. Obred datira iz drevnih vremena, kada je vatra predstavljala najvažniji element među pripadnicima iranskih naroda.

Postavljanje trpeze jedan je od najvažnijih običaja iranske nove godine. *Sofre-je haft sin* – doslovno trpeza sedam S, postavlja se pre prelaska stare u novu godinu i sastoji se od sedam simboličnih predmeta koji počinju na slovo S, a za koje se veruje da donose zdravlje, blagostanje i napredak.

Novogodišnja proslava završava se 13. farvardina (prvog meseca u iranskom kalendaru), kada porodice napuštaju svoje domove i odlaze na jednodnevni izlet u prirodu. Ovaj običaj zove se *sizdah be dar* (napuštanje

Preskakanje vatre u jednom od teheranskih parkova tokom obreda čaharšanbe-suri

Novogodišnja trpeza (sofre-je haft sin)

Proslava u prirodi, sizdah be dar, označava kraj novogodišnjih praznika

kuća trinaestog dana praznika). Noruz je jedna od iranskih tradicija upisanih na Uneskovu listu nematerijalnog kulturnog nasleđa čovečanstva.

Jalda se slavi najduže noći u godini, 21. decembra. Označava rođenje božanstva Mitre, ili Mehra, kako se nazivao u zoroastrijskoj tradiciji. Stari Iranci imali su običaj da tokom ove noći ostanu budni i sačekaju zoru i izlazak sunca kako bi od Stvoritelja zatražili pobedu svetla i dobra nad silama tame. Danas ovu noć Iranci provode u porodičnoj atmosferi i uživaju u hrani, uglavnom voću i orašastim plodovima, i čitaju knjige Hafiza i nacionalni ep, Firdosijevu *Šahnamu*.

Dekoracija za jald, najdužu noć

Mehregan predstavlja jedan od najstarijih i najvećih praznika drevnog Irana, zaostavštinu religije mitraizma u kojoj je obožavan Mehr, Mitra, Mehr Izada, bog svetlosti, prijateljstva i ljubavi. Proslavlja se početkom jeseni, a obeležava i kao praznik žetve. Prema predanju, tog dana je kovač Kave, legendarna ličnost iranske mitologije i simbol dobra, otpora i jedinstva, savladao tiranskog vladara Zahaka, oličenje tiranije.

Ilustracija iz Bajsongorove Šahname na kojoj kovač Kave zakiva tiranina Zahak za zid pećine na planini Damavand (15. vek)

Sade, drevni iranski praznik stotog dana zime i vesnik proleća, obeležava se 50 dana pre nove godine. Počinje u noći 30. januara, paljenjem vatri u planinama ili na krovovima kuća, gde ljudi okupljeni sede pored vatri i pevaju narodne pesme.

Proslava praznika sade

Tirgan je drevni iranski praznik koji se obeležava 13. tira (četvrti mesec iranskog kalendara), odnosno 3. ili 4. jula, kao praznik kiše i dobre i uspešne žetve. Posvećen je Tiru (Tištra, u *Avesti*), anđelu koji gromovima i munjama najavljuje dolazak kiše. Proslavlja se uz pesmu, igru i prskanje vodom, a kod mlađih postoji običaj da oko ruke vežu uske, raznobojne trake, koje nose deset dana, a onda ih, pomislivši želju, bacaju u vodu. Prema narodnoj legendi, ovog dana mitski strelac Araš odapeo je strelu koja je odredila među iranske teritorije u prošlosti.

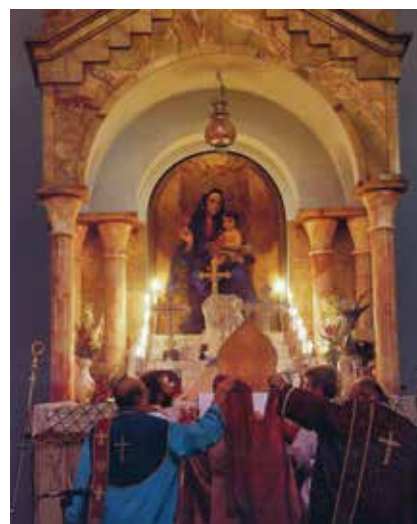
Obeležavanje svetkovine kiše, tirgana, u pokrajini Mazandaran

Najznačajniji **islamski praznici** u Iranu jesu **ramazanski bajram**, koji označava kraj jednogmesecnog posta u mesecu ramazanu, i **kurban-bajram**, ili praznik prinošenja žrtve, koji se praznuje dva meseca i deset dana nakon ramazana. Osim ovih, iranski muslimani 18. zul-hidždže (dvanaesti mesec islamskog kalendara) proslavljaju kao praznik *ejdul-gadir*, dan kada je islamski verovesnik Muhamed proglasio Ali ibn Abu Taliba, poznatog kao imam Ali, za svog naslednika, a tokom prvih deset dana prvog meseca islamskog kalendara, muharema, obeležava se mučeništvo imama Huseina i drugih članova porodice islamskog verovesnika Muhameda, koji su tragično stradali na Kerbeli 680. godine. Ovo su dani žalosti koji se provode u oplakivanju i obredima, poput *tazije*, koji se održava 9. (*tasua*) i 10. (*ašura*) dana ovog meseca.

„Odazivam ti se, o, Huseine!”
– jedan od pokliča tokom dana žalosti,
ispisan kaligrafskim sols pismom

U Iranu se, takođe, obeležavaju **verski praznici pripadnika verskih manjina**.

Proslava Božića u jermenskoj apostolskoj crkvi sv. Sarkisa u Teheranu

Iranski Jevreji, koji imaju status nacionalne i verske manjine, obeležavaju glavne praznike, kao što su *Purim*, *Pasha* (izlazak Jevreja iz egipatskog ropstva), *Hanuka* i *Roš Hašana*, koji označava početak nove jevrejske godine.

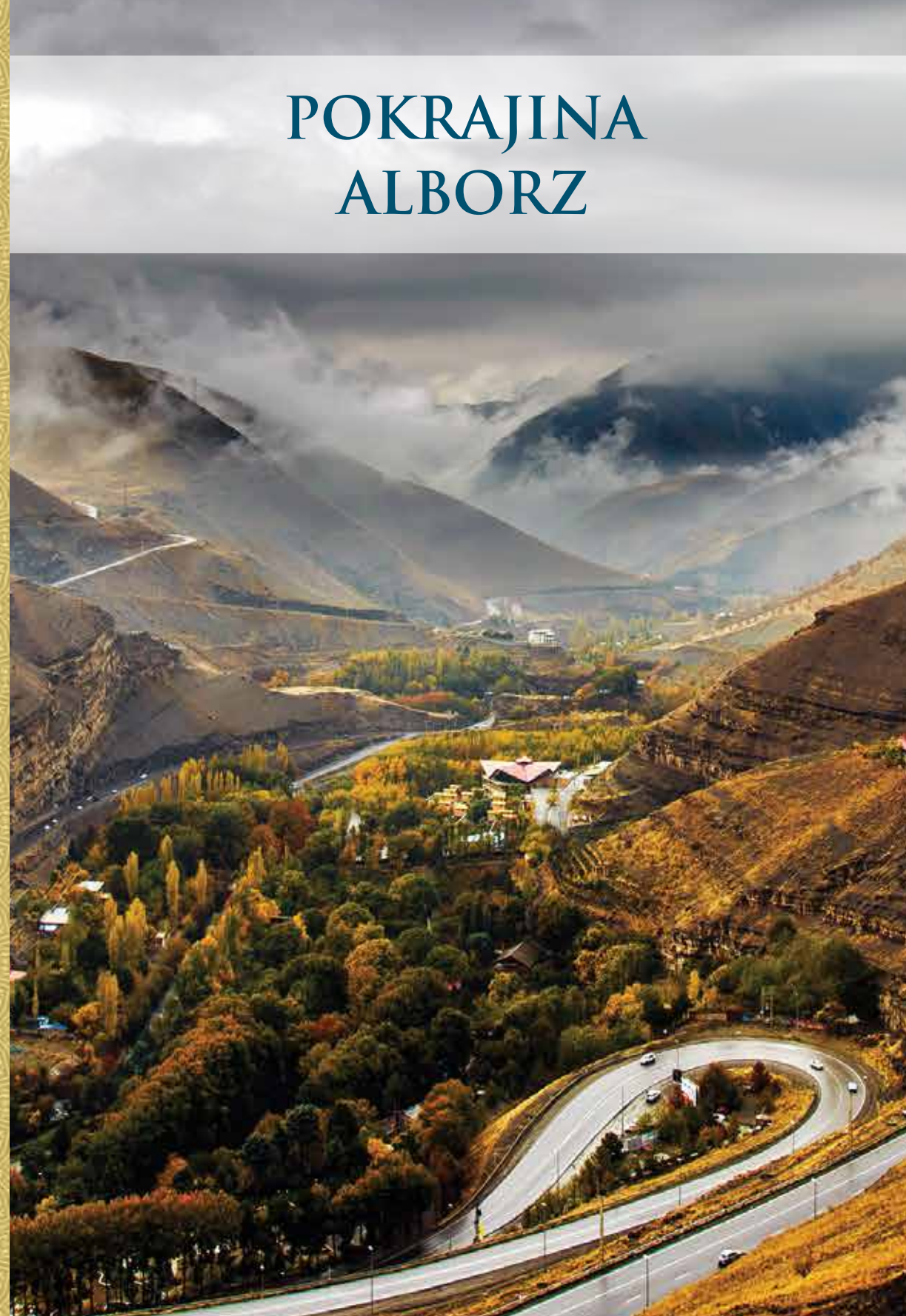

Iranski Jevreji u sinagogi Mola Aga Baba, Jazd

POKRAJINA ALBORZ

Iransko gostoprimstvo

Tradicionalno iransko gostoprimstvo je nešto što će svaki stranac uočiti u prvom susretu sa Iranom i njegovim stanovnicima. Srdačno i toplo ophođenje prema gostima i strancima duboko je ukorenjeno u kulturi iranskog društva. Posebna crta persijske kulture je uljudnost, ili *tarof*, koja nalaže poštovanje prema starijima i ženama, upotrebu pristojnog jezika i široku gostoljubivost prema strancima.

Pokrajina Alborz

Pokrajina Alborz nazvana je po planinskom vencu čiji veliki deo prolazi severnim delovima ovog regiona. Okružuju je pokrajine Mazandaran, Teheran, Markazi i Kazvin. Sedište ove, najmanje iranske pokrajine, nalazi se u gradu Karadžu, 36 kilometara zapadno od Teherana.

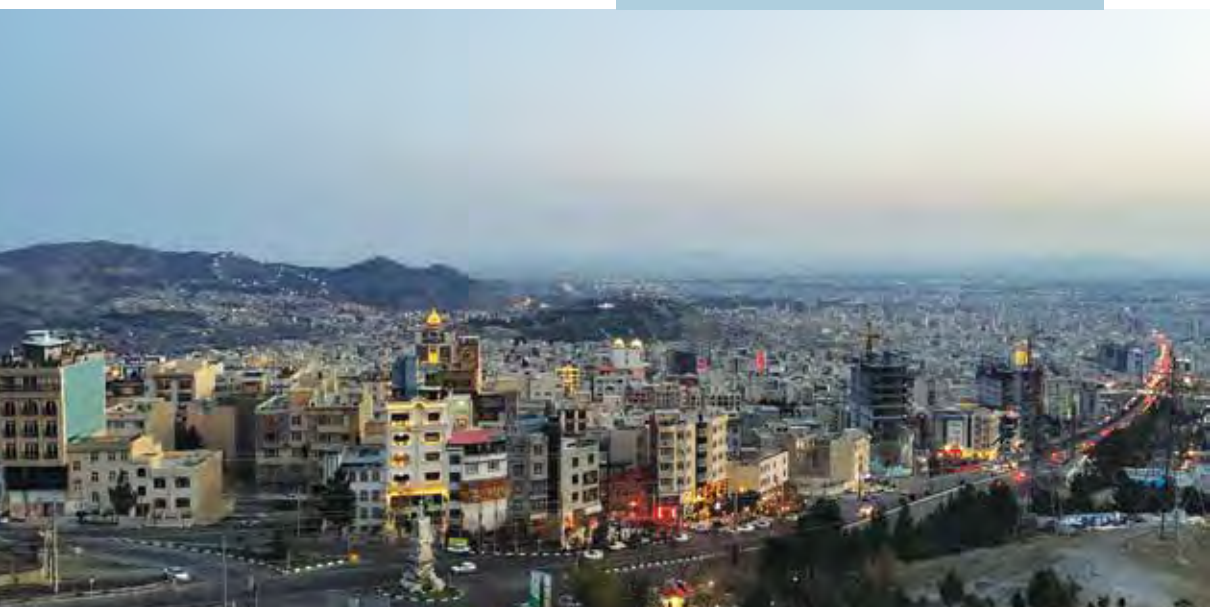
Civilizacija ovog područja je veoma drevna. Ne samo da se Karadž pominje u *Avesti* i Firdosijevoj *Šahnami*, već u okolini

grada postoje ostaci zoroastrijskih svetilišta i spomenika iz perioda Ahemenida (550–330. p. n. e.).

Karadž

Sedište pokrajine Alborz, Karadž, na udaljenosti je od 36 kilometara zapadno od Teherana. Nalazi se na zapadnoj obali

Panoramski pogled na Karadž

Reka Karadž kod sela Adaran

reke Karadž i južnoj padini planinskog lanca Alborz.

Široka ravnica Karadž, na prosečnoj visini od 1.320 m. n. v., nalazi se na putu kojim saobraćaju vozila koja prevoze robu od granice Turske i Azerbejdžana do Teherana i obrnuto. Sa populacijom od 1.386.030 ljudi, Karadž je peti grad po broju stanovnika u Iranu, posle Tehe-

rana, Mašhada, Isfahana i Tabriza. Međutim, ovaj grad sve više postaje produžetak metropole Teherana. Grad je poznat po brojnim industrijskim, akademskim, poljoprivrednim, turističkim, prirodnim i kulturnim centrima.

Istorija Karadža seže duboko u stari vek, a najstarije arheološko nalazište jeste zoroastrijski hram vatre iz epohe Parčana. Mauzolej princa Sulejmana Mirze, sinakadžarskog vladara Fath-Ali šaha,

Freska osnivača Kadžarske dinastije u Mauzoleju princa Sulejmana Mirze

Mauzolej princa Sulejmana Mirze

Detalj unutrašnjosti Mauzoleja princa Sulejmana Mirze

oslikan portretima vladarske porodice, trenutno se nalazi u okviru Poljoprivrednog fakulteta.

Karadž je dugo bio centar migracija, tako da je njegova etnička slika danas veoma raznolika i u njemu se mogu videti pripadnici različitih etničkih grupa – Persijanci, Turci, Kurdi, Mazandaranci, Lori, Gilaki, Jazdi i Huzestanci.

„Put 59“

Jedna od najvažnijih saobraćajnica za stanovnike Teherana i Karadža jeste Put 59, dužine oko 152 kilometra, čiji je početak u Karadžu, na 1300 metara nadmorske visine, a najvišu tačku dostiže na 2600 metara nadmorske visine, na ulazu u tunel Kandovan, odakle se spušta na svega 60 metara nadmorske visine u gradu Čalus, na obali Kaspijskog mora (pokrajina Mazandaran). Put je usečen preko planinskog venca Alborz i većim delom trase prati tok

Put 59

reke Čalus. Zbog veličanstvenih prizora strmih litica, brojnih vidikovaca, jezera na branama Amir Kabir i Sijah Bišek i vodonosnika koji se slivaju niz strme stene, mnogi ga smatraju jednim od najlepših na svetu.

Bрана Amir Kabir

Poznata i kao Karadžska brana, Brana Amir Kabir nalazi se na Putu 59, 30 ki-

lometara severozapadno od Teherana, i prva je višenamenska brana u Iranu. Nakon 22 godine istraživanja i planiranja, građena je od 1957. do 1961. godine, sa svrhom snabdevanja Teherana pijaćom vodom i razvoja poljoprivrede Karadža. Vodom iz ove brane navodnjava se preko 50.000 hektara poljoprivrednog zemljišta. Jezero iza brane je turistička atrakcija, sa kapacitetima za jedrenje i skijanje na vodi.

Bрана Amir Kabir

Ledena pećina Jah Morad

Pećina je udaljena oko 5 kilometara od sela Gačsar, koje je pored Puta 59 i nalazi se na nadmorskoj visini od oko 2640 metara. Ulaz u pećinu širok je 3 i visok 8 metara. Prirodni ventilacioni sistemi omogućavaju protok vazduha i obezbeđuju dovoljno kiseonika. Zbog veoma niske temperature, koja se zadržava i tokom letnjih meseci, kapljice vode se lede i formiraju atraktivne stalagmite. U pećini su otkrivene tri odaje, bazen i zaleđeni vodopad. Najbolje vreme za posetu je u proleće kada je pećinski ledeni nakit u punom sjaju.

Ledena pećina Jah Morad

Skijalište Dizin

Skijalište Dizin, na planinskom vencu Alborz, udaljeno je 65 kilometara od Teherana. Zbog velike nadmorske visine,

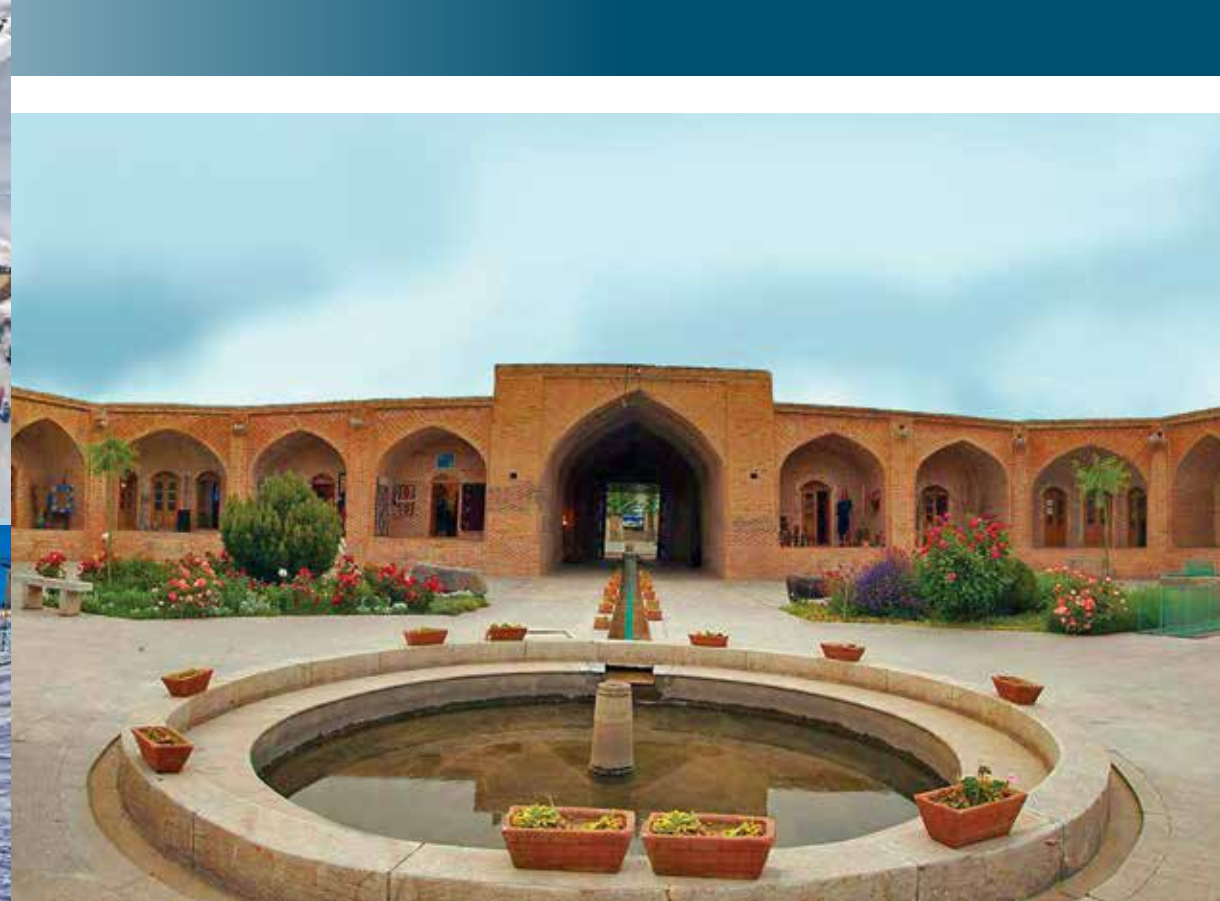

Skijalište Dizin

ovde sezona traje duže nego u Evropi (od decembra do maja). Najviši ski-lift doseže visinu od 3.600 metara, što ga čini jednim od 40 najviših na svetu. U pogledu smeštaja nudi hotele, brvnare, luksuzne vile i privatne apartmane.

Karavansaraj šaha Abasija

Karavansaraj šaha Abasija izgrađen je u vreme safavidskog vladara, šaha Sulejmana, koji je vladao u drugoj polovini 17. veka. Prvobitno je služio kao odmoriste karavana, da bi početkom kadžarske epohe preinačen u garnizon. Krajem iste epohe, bio je medresa. Jedan je od najlepših karavansaraja iz safavidskog razdoblja, a izgrađen je od kamena i cigle sa dva ulaza, severnim i južnim. Ima ukupnu povr-

Karavansaraj šaha Abasija

šinu od 3600 kvadratnih metara sa centralnim dvorištem od 900 kvadratnih metara. Godine 1989. uvršten je na listu nacionalnih spomenika. Trenutno funkcioniše kao restoran i čajdžinica.

Biserna Palata

Biserna Palata je veliko zdanje koje je projektovala „Fondacija Frenk Lojd Rajt“. Izgrađena je početkom 1970-ih i nalazi se u Meršaru, blizu Karadža. Zdanju je priznat status kulturne vrednosti tek 2002. godine i kao takvo je registrovano u Organizaciji za očuvanje kulturne baštine Irana.

Palata je izgrađena na oko 420 hektara talasastih uzvišenja sa veštačkim jezerom. Zdanje same palate je površine oko 16.145 kvadratnih stopa i napravljeno je od betona,

Biserna palata

sa dve glavne kupole i zgradom u stilu zigurata povezanih stepenicama i velikom platformom. Prostor zgrade je obuhvatao upravu, dnevni boravak, porodičnu trpezariju, bazen, bioskop i spavaće sobe.

Planinski vrt lala Lezur

U živopisnoj dolini na obroncima planine Alborz, u blizini grada Karadža, na poznatom putu Čalus, nalazi se selo Kondor, poznato po planinskom vrtu lala, Lezur. Ovo mesto na 1900 metara nadmorske visine, u okruženju seoskih polja i voćnjaka, postalo je prvorazredna turistička

destinacija kada su meštani, uz pomoć privatnog sponzora, na napuštenom polju zasadili vrt lala koji podseća na raznobojni cvetni tepih. U njemu je, na površini od oko 3,5 hektara odgajeno 2,1 milion lukovica lala u 30 različitih vrsta. Ovu oazu raznobojnog cveća, daleko od užurbanog gradskog života, svake godine posećuje sve veći broj posetilaca i turista. Inače, Iran je poznat kao zemlja lala u kojoj raste oko 170 različitih vrsta ovog cveća.

Festival lala

Svake godine od kraja aprila do početka maja u cvetnom parku Čamran u Karadžu održava se Festival lala. Tokom četiri nedelje trajanja ove manifestacije površina parka odene raskošno ruho sačinjeno od nekoliko stotina hiljada različitih vrsta ovog cveća koje je u duboko ukorenjeno u istoriji i kulturi zemlje. Širom Iranske visoravni, posebno na centralnim padinama planinskog lanca Alborz rastu ili se uzgajaju različite sorte lala. Osim što su nacionalni simbol mučeništva, poznate su i po terapeutskim svojstvima. Postoji verovanje da su prvi primerci ovog cveta u 16. veku doneti u Evropu iz regije Zagros u Iranu.

Ženska imena u Iranu često nose nazive cveća, npr. Jasaman (jasmin), Lala (lala,) Banafše (ljubičica), Nilufar (lotus), Nastaran (divlja ruža).

Planinski vrt lala Lezur

POKRAJINA ARDABIL

Pokrajina Ardabil

Pokrajina Ardabil nalazi se na severo-zapadu Irana, u blizini Kaspijskog mora. Središte ove pokrajine je grad Ardabil. Veći deo pokrajine čine planinski predeli sa prosečnom nadmorskom visinom od 3.000 metara, sa Sabalanom, trećom planinom po visini u Iranu. Populaciju pretežno čine Azeri, Taleši, Tati i Persijanci. U ovoj pokrajini, pored persijskog, govori se i azeri, koji pripada altajskoj grupi jezika. Pokrajina Ardabil svoj naziv duguje zoroastrijanskom imenu Artavil, koje se spominje u *Avesti* i označava sveto mesto.

Grad Ardabil

Istoričari procenjuju da grad Ardabil datira iz V veka, tj. iz vremena Sasanida, a da je u vreme vladavine Ahemenida bio vojna baza na severu Persijskog carstva. Pre oko 1.400 godina, tokom arapskih osvajanja, bio je najveći grad u Azerbejdžanu, a sve do najeze Mongola, i državni centar. U safavidskom periodu, grad je imao veliki politički i ekonomski značaj, jer se nalazio na raskršću puteva između Evrope i Istoka, i imao je važnu ulogu u obez-

beđivanju Puta svile. Tokom rusko-iran-skog rata (1828–1830), okupiran je od strane Rusa, kada su oštećena mnoga važna mesta i opljačkane istorijske dragocenosti. Sve do modernog doba, Ardabil je ostao važno političko i ekonomsko središte pokrajine.

Mauzolej šejha Safiudina Ardabilija

Šejh Abul Fath Ishak, poznat kao Safiudin Ardabili, odnosno šejh Safi, (r. 1252/3), osnivač je safavijskog derviškog reda i safavidske dinastije. Posle smrti, 1334. godine, sahranjen je u vertikalnoj grobnici pored tekije izvan gradskih zidina Ardabila. Njegovo počivalište ubrzo je postalo mesto hodočašća, a kasnije su izgrađeni karavansaraji, gostionice, sobe i kupatila za hodočasnike. Na mestu gde je sahranjen, danas stoji velelepni mauzolej, sastavljen od niza spomenika izgrađenih između početka XVI i kraja XVIII veka. Staza koja vodi do svetilišta podeljena je u sedam segmenata, koji odražavaju sedam nivoa

Tekija u mauzoleju šejha Safija

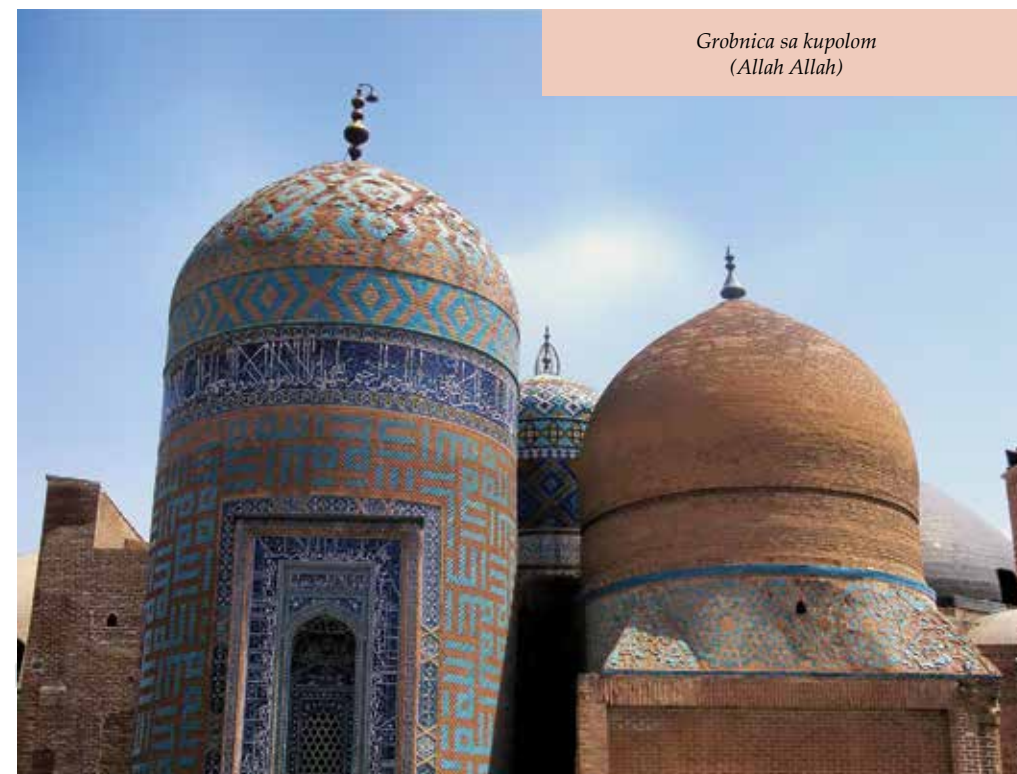
sufijskog učenja. Lokalitet je 2010. godine uvršten na Uneskovu listu mesta svetske baštine. Glavni delovi kompleksa su: mauzolej, porcelanska dvorana, džamija, raj-ska kuća (*džannat sara*), tekija (derviška bogomolja), dvorana svetiljki, groblje mučenika i čele-hane, (mesto duhovnog osamljivanja i askeze u kome posvećenici provode 40 dana).

Grobnica sa kupolom (Allah Allah)

Grobnica u kojoj je sahranjen šejh Safi, podignuta je 1345. godine, i drugi je najstariji element kompleksa. Iako je šejh Safi

Grad Ardabil

Grobnica sa kupolom (Allah Allah)

tražio da bude sahranjen na groblju zapadno od Ardabila, njegov sin i nasljednik je u skladu sa savetima starešina tog doba odlučio da ga sahrani u njegovoj zaviji (vrsta sufijske bogomolje). Najpoznatiji deo kompleksa je kupola cilindričnog oblika, Allah-Allah, čija spoljašnjost je dekorisana glaziranim opekama sa rečima „Allah Allah“, koje se ponavljaju.

Kovčeg šejha Safija

Grob šejha Safija okružen je otmeno ugraviranim drvenim pločicama sa prefinjnim slonovačom i skupocenim metalnim umecima. Izgradnja glavnih kapija i tri kupole, ukrašene lepim pločicama od fajansa, i natpisi u kufskom i rika pismu, ovom atraktivnom istorijskom spomeniku daju neodoljiv šarm i raskoš. Unutrašnjost i spoljašnjost zdanja ukrašene su slikama, gipsanim radovima i zlatnim dekoracijama u obliku stalaktita. Pod šejh Safijeve grobnice prekriven je reprodukcijom najpoznatijeg tepiha na svetu.

Grobnica šaha Ismaila I

Smeštena između grobnice šejha Safija i haramhana, prepoznatljiva je kao najmanja od tri kupole na južnoj strani kompleksa. Grobnicu šaha Ismaila I podigla je njegova supruga, Tadžlu-hanum, negde između 1524. i 1529. godine. Veći deo unu-

trašnjeg prostora u obliku manjeg kvadrata zauzima drveni kenotaf šaha Ismaila, a zidovi su ukrašeni natpisima u kufskom pismu. Jedan od prozora okrenut je ka grobnici šejha Safija. Tamno plave pločice sa zlatnim oslikanim cvetnim medaljonima pokrivaju zidove u visini dva metra, iznad čega su pojasevi štuko cvetnih dekoracija i epigrafi. Plafon je, takođe, obojen plavim štukom sa zlatnim cvetnim motivima.

Porcelanska dvorana (Čini-hane) je dvorana u kojoj se nalaze četiri kraljevska prestola, a unutrašnjost je dekorisana radovima u gipsu. Tu je šah Abas I čuvao kolekciju porcelana iz vremena Ming dinastije, koju je dobio na poklon od kineskog cara, po kome je dvorana dobila ime. Većinu eksponata iz porcelanske dvorane odneli su Rusi nakon sklapanja Turkmenskog sporazuma 1828. godine i sada se nalaze u muzeju u Sankt Petersburgu. Od 1991. godine u ovoj dvorani je Ardebilski muzej.

Dvorana svetiljki (Čerag-hane) prvobitno je služila kao mesto okupljanja safavidskih sufija, a kasnije je postala poznata po brojnim kandilima koja su je obasjavala.

Groblje mučenika (Šahid-hane) jeste prostor na kome su sahranjeni borci poginuli u čaldiranskom ratu 1514. godine, kao i verski velikodostojnici i druge važne ličnosti.

Ženske odaje (Haramhane) jesu najstariji deo kompleksa, a podigao ga je lično šejh Safi, kao grobnicu za najstarijeg sina. Osim njega, tu su sahranjeni i njegova žena, ćerka i drugi članovi porodice. Pretpostavlja se da je ova građevina već za života šejha Safija imala funkciju spomenika.

Jezero Neor

Na 48 kilometara od Ardabila, na 2.700 metara nadmorske visine, nalazi se jezero

Jezero Neor

Neor. Jezero je polazna tačka jedne od najlepših pešačkih, biciklističkih i safari ruta sa prelepim prirodnim pejzažima, visokim planinama i divljim cvećem. Ribolov, boravak u prirodi, posmatranje divljih konja

i ptica, sakupljanje lekovitog bilja, dodir sa nomadskim načinom života, veslanje i planinarenje, neke su od aktivnosti koje pruža. Pešačko-biciklistička ruta od jezera do planine Subatan omiljena je staza za bicikliste, planinare, rekreativce i ljubitelje prirode. Subatan se nalazi 17 kilometara jugoistočno od jezera Neor, gde se mogu videti jedinstveni pejzaži kao što su drvene kolibe i stoka na ispaši. Većina posetilaca dolazi u ovaj region u periodu od kraja aprila do kraja juna, odnosno pre početka letnjih vrućina, kako bi uživali u sportskom ribolovu i prelepom i netaknutoj prirodi.

Planina Sabalan

Sabalan je ugašeni vulkan čije stene su stare preko 5 miliona godina. Vrh dostiže visinu od 4.811 metara, što Sabalan čini trećom najvišom planinom u Iranu, posle Damavanda i Alamkuha. U njegovom

Planina Sabalan

krateru je formirano vulkansko jezero okovano ledom, koji se topi samo krajem jula i početkom avgusta. Leta su topla i suva, a zime veoma hladne sa puno snega, pa je na visini od preko 4.000 metara formirano sedam glečera. Posebnu pažnju privlače erodirane vulkanske stene u obliku različitih životinja, kojih ima na visini od 3.600 metara. Jedna od njih, na zapadnoj strani, koja izgleda kao orao, simbol je Sabalana. Ova stena je oduvek bila popularna među planinarima. I druge stene koje se nalaze na njihovim stazama penjači su nazvali prema njihovom izgledu – lisica, golub, kralj i kraljica – i one služe kao putokazi.

Erodirane vulkanske stene u obliku životinja

Sezona planinarenja traje od kraja juna do sredine avgusta kada se vikendima na planini okupi i po nekoliko stotina ljudi. Najbolje vreme za uspon, koji traje od 5 do 8 dana, u istom je periodu.

Nekoliko stotina metara niže nalazi se poznato skijalište Alvares. To je drugo tipsko skijalište u Iranu i smešteno je u zaseoku Alvares, udaljenom 24 kilometra od

Skijalište Alvares

grada Sarejna, na nadmorskoj visini od 3.200 metara. Za skijanje i snoubord, na raspolaganju su staze u dužini od 2 kilometra, dvosedna žičara, uspinjača za početnike, zeleno-plava staza za početnički nivo i čistač snega. Područje zimskih sportova se nalazi na nadmorskoj visini između 3.050 i 3.200 metara.

Sabalan je veoma cenjen u kulturi lokalnog stanovništva. Mnogi veruju da je to mesto rođenja Zaratustre, jer se u mnogim spisima pominje da je sišao sa ove planine, a u samoj *Avesti* se navodi da je on svoju svetu knjigu napisao upravo na ovoj planini divlje lepote i svežeg vazduha. Ugled Sabalana u verovanjima lokalnog stanovništva je toliko veliki da se kunu njegovim imenom. Prema nekim nomadskim verovanjima, kada se na Sabalanu otopi sav sneg, doći će i kraj vremena.

Nomadski eko-kamp Durna

Na obroncima Sabalana, dvadesetak kilometara od Mešginšahra, nalazi se eko-park Durma. Kompleks je idealno mesto za one koji žele da pobegnu od gradske gužve i uživaju u zalascima sunca, dugim šetnjama po planinskim stazama, veličanstvenim pejzažima, sakupljanju lekovitog

bilja i eventualnom druženju sa nomadima Šahsavan plemena, čije se letnje stanište nalazi u blizini kampa. Gostima su na raspolaganju objekti nalik jurtama, mini spa centar i domaća hrana, poznata po mlečnim proizvodima i medu.

Nomadski eko-kamp Durna

Sarejn

Obronci Sabalana bogati su lekovitim mineralnim izvorima. Najpoznatiji od njih se nalazi u banji Sarejn, gradiću udaljenom 30 kilometara od Ardabila, koji zbog lekovitih termalnih voda godišnje poseti

Banja Sarejn

preko 1,5 miliona ljudi. Sarejn ima devet toplih izvora, od kojih je najtopliji Gavmeš Goli sa temperaturom vode od 67°C. Pored mnogobrojnih spa centara, Sarejn je poznat i po lokalnom specijalitetu, supi od jogurta, koja se pravi tokom letnjih meseci. Osim ovog osvežavajućeg napitka, u lokalnim radnjama prodaje se i čuveni med sa obronaka planine Sabalan.

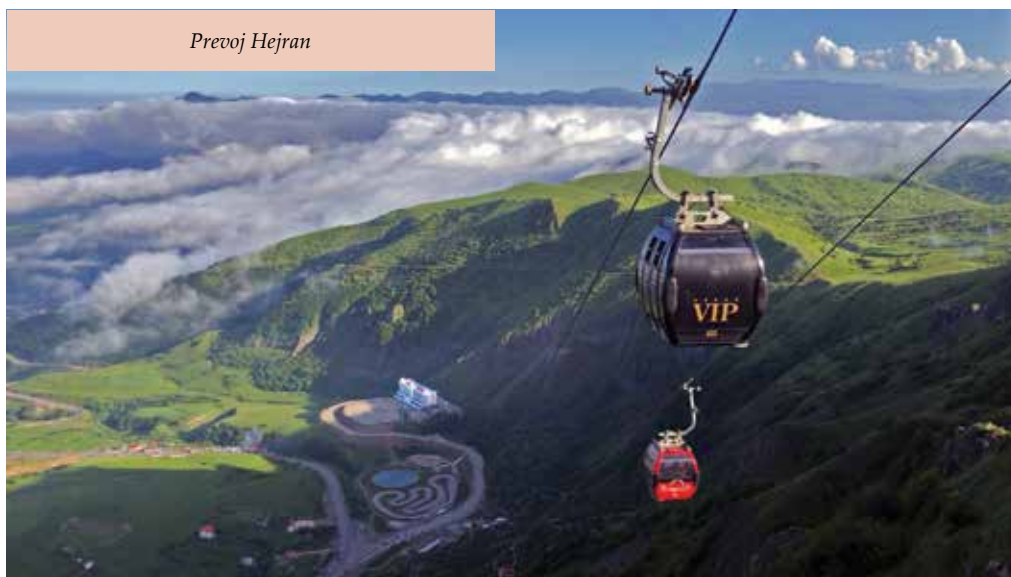
Šuma Fandoklu

Jednu od vodećih turističkih atrakcija ardabilskog regiona predstavlja šuma Fandoklu, udaljena 10 kilometara od grada Namina i 30 kilometara od Ardabila. Deo je istočnih šumskih masiva pokrajine Ardabil, povezanih sa suptropskim kišnim šumama pokrajine Gilan. Šuma Fandoklu prostire se na površini od oko 25 kvadratnih kilometra i utočište je za mnoge životinjske vrste, kao što su mrki medved, fazan, kuna, suri orao, vuk, lisica, divlja svinja, zec, jarebica i jelen. Najbolje vreme za rekreaciju u šumi je kasno proleće, kad brda i poljane prekrije beli tepih od kamilice, u čiju se čast u ovom kraju svake godine održava festival. U ostale atrakcije

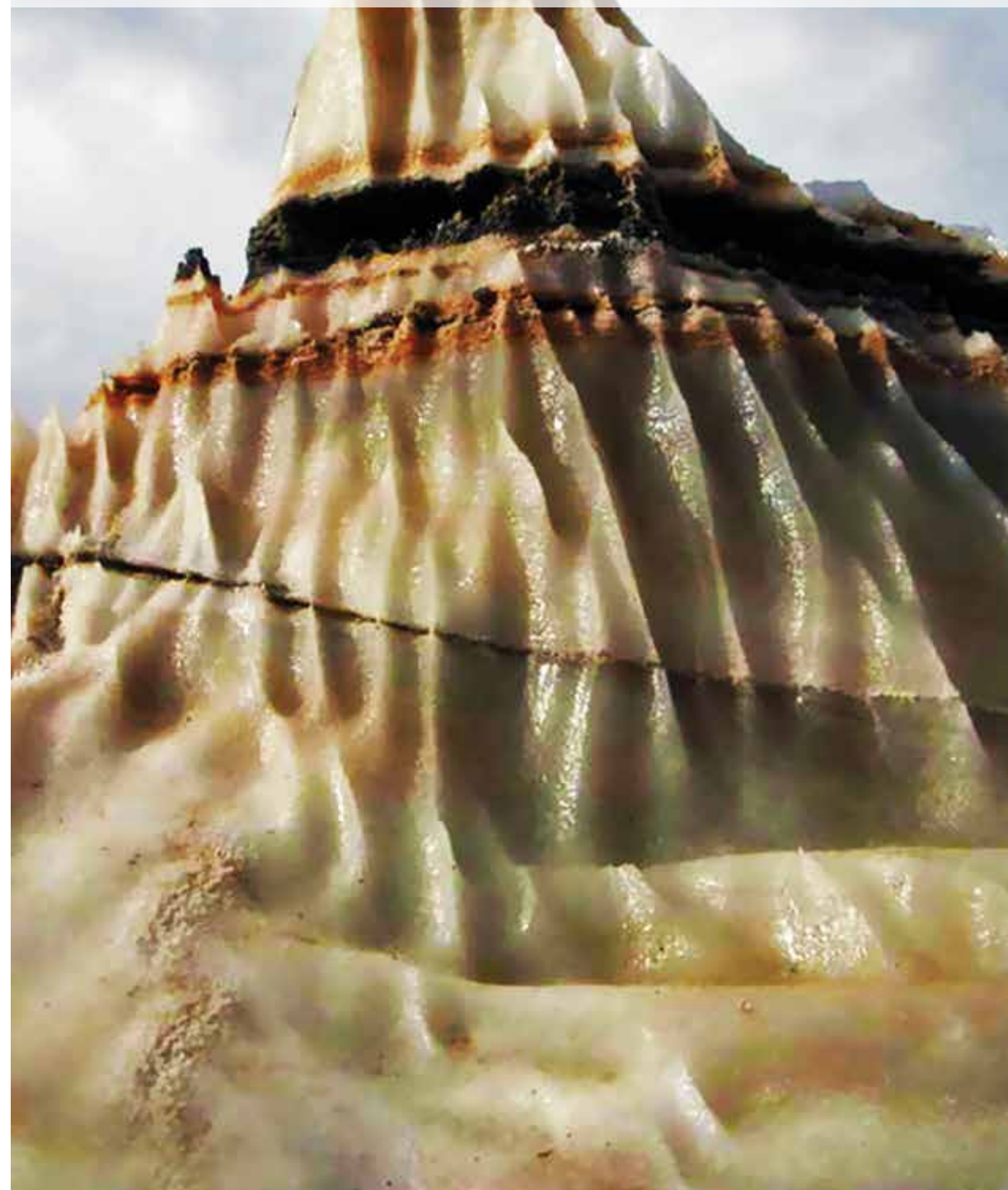
ovog kraja spadaju gondola, čija trasa počinje od prevoja Hejran i prelazi preko šu-

me Fandoklu, zatim skijalište, kao i skijalište na travi.

Prevoj Hejran

POKRAJINA BUŠEHR

Ardabilski tepih

Tepih iz Ardabila, sa dimenzijama 10,5 puta 5 metara i preko 30 miliona čvorova, smatra se jednim od najvećih na svetu. Prvobitno su, 1540. ili 1586. godine, bila istkana dva komada. Njihovu izradu naručio je šah Tahmasb (1514–1576). Oba originalna primerka potpisana su Hafizovim gazelom:

*„Na ovom svetu nema mi utočišta sem predvorja Tvoga;
Moja glava nema drugog počivališta sem ovih vrata.”*

Tepih je 300 godina krasio pod mauzoleja šejha Safija, pre nego što ga je 1890. godine kupio neki britanski putnik. Britanski dizajner, Vilijam Moris, nazvao ga je najlepšim tepihom sa Istoka, predloživši Muzeju Viktorije i Alberta da prikupe 2.000 funti za njegovu kupovinu, što je u to vreme predstavljalo enormnu sumu. Smatra se da je primerak iz Muzeja Viktorije i Alberta restauriran, korišćenjem delova njegovog parnjaka. Drugi tepih iz ovog para je 1931. godine kupio Pol Geti i kasnije ga poklonio muzeju u Los Angelesu. Postoji još kopija čuvenog ardabilskog tepiha, jedna se nalazi u Dauning stritu 10 u Londonu, a drugu je imao Adolf Hitler u svojoj kancelariji u Berlinu. Ovaj jedinstveni tepih, simbol umetnosti i misticizma safavidske ere, nalazi se na listi 50 odabranih svetskih umetničkih remek-dela.